

DR. JAKOB HURDA TÖÖ EESTI RAHVALUULE KOGUMISEL

E. Laugaste

Jakob Hurda rahvaluulealaste teenete suuruses ei kahtle tänapäeval enam keegi, küll aga on eriarvamusi üksikküsimustes või nende osa määramisel oma ajas.

19. sajandi eesti folkloristidest asusid J.H. Rosenplänter, A.H. Neus, A.F.J. Knüpffer, Fr.R. Faehlmann, Fr.R. Kreutzwald juba sihipärasele rahvaluuleainete kogumisele. Hurdaga algas täiesti uus ajajärk. Ta hakkas süstemaatilisel ja ammendavalt üles kirjutama folkloori kõiki žanre ning neid säilitama kindlas süsteemis. Mõned žanrid ja paljud tüübid olid jõudnud juba ununemisfaasi. Enne täielikku kustumist oli vaja need kõik, ka fragmendid, kirja panna ja tuleviku vajadusteks arhiivifondidesse koondada.

Oma tegevuse algusest peale taipas Hurt vastuolu ülesannete kolossaalse ulatuse ja ühe inimese piiratud võimete vahel. Kerkis mõte abilistest, kelleks algul said sugulased ja lähituttavad. Järkjärgult laienes ring, mis 1888. aastaks moodustus tihedaks kaastöölise võrguks. Ligemale 20 aastat tegutsenud korrespondentidevõrgu juhtimine ja teaduslike tekstikogude avaldamine sundisid Hurta paljude teoreetiliste ja praktiliste küsimuste töötlemisele. Julgustusi selleks tööks sai ta oma eelkäijailt, nende hulgas Faehlmannilt ja Kreutzwaldilt, aga väljastpooltki /1/.

Tuleb lugeda viljakaks Hurda püüet siduda oma töö Eesti Kirjameeste Seltsi kui rahva hulgas tekkinud töötava ühinguga. 1881. a. lõpust, kui tal kadus lootus EKMS-i kaudu enam midagi saavutada, jätkas ta juba omal hoolet.

1. **Kogumist üldse** alustas Hurt 1860. a. /2/ kodukihelkonnas Põlvas. Sealseist lauludest koostati "Vana Kannel" I. Publikatsiooniseeria avakõite laulud on kirja pannud peale Jakob Hurda veel sugulased Joosep Hurt, Juhan Hurt, õde Eeva, õemes Mihkel Härms ja tuttav Peeter Väiso.

Rahvaluule juurde viisid Hurda lapsepõlvkogemused kodukülas Himmastes, kus ta kasvaski regilaulu veel elava esituse keskel, laulis ka ise kaasa veistele toidulisa kogudes, marjul või heinal olles. Noorpõlvelamusi meenutas Hurt hiljemgi, näit. aruandes J. Meistri tööle: "Vanad tutvad võru keele hääled, lapsepõlvest saadik kõrvus ja südames helisemas, ütlevad valjusti: "Palu teaga, ehk ta saadab veel". "(100)*.

* Sulgudes on antud Hurda ajalehtedes avaldatud aruande number.

Võrumaa materjali tähtsust rõhutab ta korduvalt: "Nagu võru keelemurre on iseäralise järje pääl tõistest murretest palju tõistviisi Pääle selle tean ja tähendan, et Võru maakond rikas, väga rikas on vanavarale." (97). Enda folkloristikus kujunemisest räägib Hurt teises kohas: "Olen eesti rahva lapsena oma kasvuaastad mööda saatnud, siis täismehena aastaid rahva hulgas elanud ja tegutsenud ning tunnen elu hästi oma rohketest kogemustest. Kihelkonnakooli internaadis jutustasid koolipoisid talveõhtuil muinasjutte ja muistendeid. Igaüks pidi seda järjekorras tegema." /3/.

Laulurahva keskel mehetele kaasa toodud lauluharrastus sai lisaindu "Kalevipoja" esimese vihiku ilmumist 1857. a.: "Kärsitusega lõigati lehed lahti ja palavikulises pinges loeti läbi sissejuhatus ning üksikud laulud. Minu nooruses ei haaranud ega elektriseerinud mind ükski teos nii kui "Kalevipoja" esimesed laulud. Emakeele magusad helid, armsad kodused kõlad ja imepärased mälestused kuldsest lapseõlvest, omapärased mõtted ja kujud, rahvalik vorm ja kunstiline kompositsioon - see vallutas mind ja kodus nõidusliku nimbuse värskest tekkinud rahvuskangelase ümber. Tundideks tundsin end kogu linna kärast ja tolmust välja kistud, ja ma hingasin sisse aasade kosutavat lõhna ning puhast metsaõhku." /4/. Eriti tugevasti on Hurta mõjutanud üldse Kreutzwaldi.

Euroopa klassikalise kirjanduse lugemine koolis ja ülikoolis tutvustas Hurta Herderi ja Grimmidega. C. Oetleri raamatukogust puutusid talle silma muude hulgas ka A. H. Neusi "Estonische Volkslieder" köited. Nende teoste viljastav mõju langes vastuvõtlikule pinnale ja kinnitas usku tehtava töö vajalikkusse ning võimalikkusse.

1863. a. avaldas Opetatud Eesti Selts oma 25. aastapäeva puhul Hurda brošüüri "Beiträge zur Kenntniss estnischer Sagen und Ueberlieferungen", sisuks üliõpilasest autori enda Põlvast kogutud muistendid ja uskmused (Põlva nime saamine, katk, puuk, hall, kodukäija, uusaastaõõ jm.), edasi antud koos kommentaaridega, milleks on kasutatud M. A. Castréni, Fr. R. Kreutzwaldi, C. Russwurmi jt. teoseid.

1869. a. saatsid Hurdale materjali J. Eglon Vändrast ja H. Neus Tallinnast, 1870. a. R. Kallas Väike-Maarjast ja Simunast, Ainson Paistust, Jakob Kaljo ja Redik Parrem Saaremaalt.

2. **Üleskutseted.** Rahvatraditsiooni suurejooneline kogumine ongi peamine Hurda teaduslikus tegevuses. Ettevalmistatud inimesi küsiteljateks polnud, neid oli vaja leida ja kasvatada. Paratamatus dikteeris vajaduse avalikkude üleskutsete kaudu organiseerida asjahuvilisi soovitud vastuseid andma. Olud tingisid selle, mis tegelikult välja kujunes.

Originaalainestiku kogumise juhtija eelduseks peab olema kõigepealt vastava aine hea tundja, et osata soovitud materjali juurde juhatada. Kogujal ongi ju vaja teada, mida tahetakse. Omajagu sõltub kõik ka küsitleva ettevalmistusest, arusaamisest ja asjasse suhtumi-

sest. Praktika kinnitab, et võõral on juhul, kui küsitletav osutub tõrksaks või suhtub asjasse ükskõikseltselt või koguni eitavalt, raske või hoopis võimatu kontakteeruda. Tuttav inimene suudab karisid vältida ja kergemini usaldust võita. Võimalikkude informantide lugemise ja kirjutamise oskuse tase, ajakirjanduse kasutamise tase (kus ja kui palju ajalehtede, ajakirjade, kalendrite lugejaid) ja muudki olukorrad (usufanaatikute tegevus kohetadel) peavad olema organiseerijale tuttavad. Jakob Hurt oli varustatud vastava informatsiooniga.

Organiseerija ja vastaja (informandi) kontaktis on veel üks vaheaste - **küsitleja-kirjapanija** (korrespondent). Temastki sõltuvad tulemused. Kui kirjapanu pole autoinformatsioon, peab küsitleja arvestama, et tegemist pole lihtsa vastamisega, vaid vastus on enamasti mingi loomingužanr, mille meenutamine, sisseelamine ja ettekandmine nõuab küsitletavalt aega. Seda aega tuleb talle anda. Nagu kirjalikest vastustest ilmneb, on Hurdal taiplikke küsitlejaid-kirjapanijaid olnud rohkesti. Hurt oli hea pedagoog ja oma tööst vaimustatud, mistõttu oskas inimestele ligineda, omades visadust ja kannatlikkust erinevat laadi isikuid töö juurde juhtida ning neid tegevuses hoida.

Kuidas oli meil Hurda intensiivse tegevuse ajal olukord rahvaluule kogumisega üldse? Millised väljavaated olid pöördumisel ajakirjanduse poole üleskutsete avaldamiseks ja kuidas hinnata oodatud vastuste kvaliteeti?

Rahvaluule süstemaatiline kogumine algas 1871. a., kui Hurt töötas Tartu gümnaasiumi õpetajana ning "Eesti Postimehe" toimetuse liikmena. Siin tekkis tal mõte katsetada üleskutsetega. Hurda tegevuse algul polnud sellise meetodiga veel harjutud ja üleskutse efekt oli väike. Ometi ei heidutanud see Hurta. Ta hakkas süstemaatiliselt ja suure järjekindlusega propageerima rahvaluule kogumist kui üldrahvalikku üritust ja vastutust tuleviku ees. Abiliste hankimine rahva hulgast näis talle ainsa võimalusena vanavara kadumisest päästa.

Pöördumise tüüpe on üldjoontes kolm: 1) frontaalne üldine avalik pöördumine; 2) eriteemaline avalik pöördumine. Mõlemad on mõeldud anonüümsele vastajale (vastab, kes soovib, keda selleks on suudetud veenda); 3) ankeet (tsirkulaar), mõeldud teadlikule vastajale piiratud teemal.

Küsitleja peab teadma, mida ta tahab, ja seda siis ka üldarusaadavalt formuleerima. Informantide puhul on tegemist vabatahtlikkude vastajatega, kes oma teadmisi küsitlejaile suuliselt jagavad. Neile peab selge olema, mida tahetakse. Mõni on oma andmed ise kirja pannud.

Oli vaja kasutada ka ergutavaid vahendeid, eriti üleskirjutajate jaoks. Rahaline tasu tuli kõneste harva. Sellepärast Hurt ja Eisen ning teisedki saatsid abilistele tihti erakirju ja raamatuid ergutamiseks. Ka asustel ja seltsidel polnud premeerimise võimalusi või ei peetud seda siis veel vajalikuks. Pärastpoole on korraldatud koguni konkursse. Suureks tasuks korresponden-

tidele oli nende saadetud tekstide äratrükkimine mõnes väljaandes, nagu Eisen seda ulatuslikumalt praktiliseeris. Tasuna võeti ka nime avalikustamist aruannetes. Hurda aruandeid kogumistegevusest tuleb võtta ühtlasi kui lisainformatsiooni kanalit korrespondendile.

Hurda eesmärk oli rahvatraditsioon kogu ulatuses kokku saada, säilitada, kõigi nõuete järgi korraldada, registritega varustada, et igal vajajal oleks võimalik teemakohast andmestikku kergesti täies ulatuses kätte saada. Kuldseks reegliks kujunes: **rahvaluule kogujal pole lubatud midagi omapoolset lisada ega tekste ükski millises suunas meelevaldselt muuta.** Sel alusel suutis Hurt oma kaastöölisi tulemuslikult kasvatada.

Esimene meile trükisõnast teada üleskutse ilmus **J.H. Rosenplänteri**ilt. Ta oli muude žanride hulgas üles kirjutanud ka 72 muinasjuttu eestlasest õpilastelt. Osalt olid õpilased need ise kirja pannud 1814 - 1815. a. Setluse selle kohta andis avaldaja "Beiträges". Seal leidub ka üleskutse: kas ei tahetaks mujalgi eestlaste muinasjutte koguda. Kogujatena pidas Rosenplänter silmas arvatavasti haritlasi /5/, sest kes siis muu "Beiträget" luges.

Kuressaare Kirjanduse Selts kogus materjale oma Seltsi liikmetelt möödunud sajandi kolmandal kümnendil tsirkulaaride vahendusel, mis on säilinud. Säilinud on ka käsikiri, mis sisaldab rahvaastronoomia-alaseid sõnaseletusi /6/.

Eriteemaline üleskutse ilmus Kreuzwaldilt 1843. a. kogus "Sippelgas" I: "Üks küsimine". Kahe lausega pööratakse selles eestlasest lugeja poole palvega teatada Opetatud Eesti Seltsile, kas leidub rahvasuus veel enemuistseid jutte ja regivärsse /7/.

Nagu Rosenplänter, on kolleegide ja õpilaste abi kasutanud ka **A.H. Neus**, kes koostas oma laulukogu 1818 - 1863 trükis ilmunud laulude kopeerimisega, millele lisas omaenese kogutud või oma õpilastelt saadud regilaulud /8/. Kaastöölised üks, Karuse koolmeister Jaan Johanson, on kirjutanud üles rohkemgi laule, mis tema pojapoja kaudu läksid Hurda kogusse /9/.

Ankeedimeetodil pöördus Opetatud Eesti Seltsi poole selle liige saksa etnograaf dr. **J.W.E. Mannhardt**, vajades andmeid oma usundi- ja kombelooliste uurimuste "Urkundenbuch der Volksüberlieferungen" jaoks. Vastata paluti Kreuzwaldil kui eesti rahvausundi ja -kommete parimal tundjal. Vastus on trükis ilmunud /10/. **W.Mannhardt** (26.III 1831 - 25.XII 1886) oli Grimmide õpilane müütide uurija, kes kogus Euroopa rahvaste traditsiooni, korraldas andmeid tüpoloogiliste mõistete järgi, nagu *Wegetationsdämonen*, *Lebensrute* jm. Tema peateos on "Wald- und Feldkulte" (1875), Euroopa rahvaste kommete võrdlev uurimus. Tal olid hästi formuleeritud küsimused põhimõttel: "Küsiija peab eelkõige teadma, mida ta tahab." Kogutud materjali süstematiseeris Mannhardt siin etnograafiliste ja geograafiliste tunnuste järgi.

"Tarto Kalender" 1878 tõi **Hurdalt** kaks regilaulu,

V o r w o r t.

Vorliegende „Beiträge“ — enthaltend Sagen, Ueberlieferungen und abergläubische Vorstellungen der Esten im Kirchspiel Pölwe — sind nicht Ergebnisse absichtlicher Nachforschung, sondern kurze Aufzeichnungen, die ich gelegentlich — unter dem Volke weilend — in mein Notizbüchlein eintrug und jetzt veröffentliche. Wer den Werth ähnlicher Mittheilungen kennt, wird auch die Publication dieser rechtfertigen, wenngleich er vielleicht Einzelnes an meinem Schriftchen auszusetzen haben wird. Gern hätte ich mehr geboten, aber es war dieses Mal nicht möglich; einerseits waren manche meiner Aufzeichnungen zu bruchstückartig und mangelhaft niedergeschrieben, um sie mittheilen zu können, — andererseits fand ich Gleiches schon anderswo — besonders in dem reichhaltigen Commentar des Herrn Dr. Kreutzwald zu der Schrift Boecler's: „Der Ehsten abergläubische Gebräuche, Weisen und Gewohnheiten“ — mitgetheilt. So musste ich denn ungefähr die Hälfte meiner Bemerkungen fallen lassen. Die Sage über die Entstehung des Namens „Pölwe“ habe ich als passende Einleitung zum Schriftchen nicht gestrichen, obgleich sie schon vom Hrn. Pastor Schwartz zu Pölwe im „Inlande“ (Jahrg. 1836 Nr. 31 Sp. 513 und 514) mitgetheilt worden ist. Dasselbst findet man ausser den zwei Erklärungen, die ich unter dem Volke gefunden, noch zwei andere, die aber beide den Namen ebenfals von *pölwe* ableiten.

millest vaeslapselaul on eriti huvitav. Laulude saatesõnas üteldakse, et just selliseid või analoogilisi laule vajatakse. Niisiis materjali saamise soov koos näitega, mida koguda. Ka eelmise (1877) a. kalendris on toodud 8 laulu materjali tutvustamise tagamõttega, sest avaldaja lisab saatesõnas, et ta just selliseid kogub ning palub lugejate abi. Laulud olevat palju ilusamad praegu küllaga maailma paisatavaist luuletustest. Eriti pani ta kogumisest osavõtu Tartu- ja Võrumaa rahva südamele, sest seal on olnud kõige tagasihoidlikum rahvaluuleainete kirjapanemisel.

Avalikkuses esines Hurt regilaulude küsimuses juba 1870. a., kui ta selle aasta 4. veebruaril Opetatud Eesti Seltsi koosolekul tutvustas regilaule, mis tema kinnitust mööda kummutavad nende väited, kes ütlevad, et Võru- ja Tartumaa rahval ei olevatki rahvalaule. Teiseks sisaldavad olemasolevad laulud ka huvitavaid keelevorme. Hurt lisab: kui lauludel polekski luuleväärtust, oleksid nad ometi vajalik allikas keeleuurijale /11/.

1871. a. ilmus artikkel "Mõni pilt isamaa sündinud asjust", kus käsitletakse kaugema mineviku eesti rahva elu peegeldusi, neid juba valminud teose esimeses peatükis /12/. Teos "Pildid isamaa sündinud asjust" käsitleb Eesti ajalugu kõige kaugemast minevikust orduajani. Teose allikana on kasutatud ka regilaule, mitmes kohas tsiteeritaksegi neid ja ka katkeid "Kalevipojast". Teose käsikiri sai valmis 1868. a. sügisel, kaivatseti avaldada 1869. a. juunis esimeseks laulupeoks. Kogu tekst trükiti "Eesti Postimehe" lisalehes 1871, nr. 1 - 27. Eri raamatuna sai see ilmuda siiski alles 1879. a., tsensuuris tekkinud raskuste tõttu /13/. Tekstis tsiteeritakse korduvalt "Kalevipoega" ja ka katoli- kuaegset regilaulu "Nurganaine".

1871. a. ilmus veel "Palve neile, kes jutustusi isamaa sündinud asjust armastavad" /14/. Selles räägib autor oma kavatsusest ilmutada kaks eesti ajaloo alast raamatut, üks koolmeistritele ning laiemale lugejaskonnale, teine koolidele ja lastele. Tundes andmestiku puudulikkust, palub ta endale saata lisa regilaulude ja muidugi rahvamälestuste alt. Regilaulud kavatsesvat ta veel omaette raamatuna kommenteeritult välja anda nime all "Vana Kannel". Rahvaluule kogumise tähtsusest kirjutab Hurt: "Soome, Saksa ja mitmel muul maal arvatakse niisugust korjamist auasjaks ja mehed korjavad võist. Soomlased on sedaviisi suure raamatu kokko saanud ja on sel tähtsal Soome raamatul "Kanteletar" nimi /.../. Nagu põhjaks on mul jo arvata sada laulu käes, mis osast ise korjasin, osast jälle sõbrade läbi mitmest paigast sain. /.../ Kui viimati kõik ühte kokko saab, mis juba trükitud ja mis veel korjatakse, siis võib vaidlemata üks niisugune "Vana Kannel" välja tulla, kelle kere ja kõmu kõigiti tubli."

Siin mainitakse esmakordselt "Vana Kandle" nime, eeskujuks, nagu selgub, E. Lönnroti 1840. a. ilmunud

"Kanteletar".

Samal ajal ilmus ka artikkel "Mis lugu rahva mälestustest pidada" /15/, kus seletatakse, mis mälestused need on: ennemuistsed jutud ja regivärsid, mõistatused, vanasõnad, kõnekäändud, usundiline ja kombestikualane informatsioon, tikoraadid, meie esivanemate vaimu ja südame peegel. Patustaksime nende loojate vastu ja jääksime võlglasteks tuleviku ees, kui meie neid paberisse ei pane. Mõnel peeglil võib ehk tume plekk peal olla, ikkagi tuleb neidki koguda. Meid ei tee see halvemaks, kui ise puhtad oleme. Nii rõhutab siis Hurt: ärgu tehtagu valikut, ärgu kardetagu ebasüüdsat kirja panna. Kõik annab tunnistust minevikuinimese elust, tegevusest, mõtlemisest. Seda kõike on meil vaja tunda /16/.

Kunstiloominguna pakuvad laul ja jutt ajaviidet ning meelelahutust, alandavad pinget, annavad rahuldust. Tõde, mis peitub selles loomingu, on mõjuvam vastavalt sellele, mida suurema kandejõuga kõnealuseid žanre edasi on antud. Meie rahvaloomingut tuntakse ja imetletakse juba Saksa-, Prantsus- ja Inglismaal. Eriti tuttavaks said Faehlmanni müütilised muistendid ja Kreutzwaldi "Kalevipoeg" ning "Eesti rahva ennemuistsed jutud" tõlgete kaudu mitmesse keelde. Väga ilus on vaeslapselaul, seda ei suuda tänapäeva luuletaja järele teha. Muinasjutud tekkisid ajal, millal neiskjutatud olukordi loomulikult ja võimalikult peeti, sest inimese maailmapilt oli kujunenud animistliku uskumuse alusel. "Läheb rahva vaim kangemaks, teadmine laiemaks ja sügavamaks, tõuseb vaimuharimine kõrgemale, siis niisuguseid jutustusi enam kokku ei kaarita. Laul ja muinasjutt on ka praegu head kasvatusvahendid, arendavad mõtlemist ja fantaasiat, nõnda arutleb Hurt. Samasuguseid arvamusi leiame ka K. Marxi teosest "Poliitilise ökonomia kriitikast". Marx oskas ja armastas jutustada muinasjutte ning ütles nende kunstiväärtuse kohta: "Ja mispärast inimühiskonna lapseiga seal, kus ta arenab kõige kaunimalt, ei peaks meile omama igavest võlu kui mitte enam kunagi korduv aste?"

Järgmise aasta kalendrile kirjutatud üleskutsega "Kalendritegija pallep Kalendri lugejit" /17/ peab autor silmas, nagu näitab ka selle keelemurre, Tartu- ja Võrumaa rahvast. Mitmesuguste muude andmete kõrval palub Hurt eriti regivärsse, mille eluiga on juba lõppemas. Eelmise aasta üleskutse ("Mis lugu ...") ei liigutanud sealsete eestlaste südant. Hurt lisab, et vanavara korrastatud **ait** (populaarseks saanud Hurda termin) on varade vastuvõtu ootel.

Vahepeal ilmale tulnud Eesti Kirjameeste Seltsi tegevusprogrammi olulise osa moodustab rahvatraditsiooni kogumine. Sellest kõneleb ka Hurda kiri avakoosolekule. Teisel koosolekul 30. juunil 1872 Tartus agiteeris Hurt juba isikliku sõnavõtuga, asetades erilise rõhu vanadele lauludele, millel olevat suur hind. Need aitavat tungida igakülgselt meie esivanemate elu. Oma esinemises loetles ta ka vanu viljakaid kaas-

töölisi /18/.

Kogumismeetodi arengus on väga oluline lüli **eriotstarbeline üleskutse** koos teoreetilise põhjendusega, nagu 1876. a. ilmunud "Eestirahva ajaraamat" /19/. Seal selgitab Hurt, et vanades tekstides ja raamatutes kõneldakse eestlaste igapäevaelust vähe, sedagi üksnes välistest nähtustest - sõjast, näljast, orjusest, eba-jumalateenistusest. Rahva kodusest elust, inimeste tööd-dest, pidudest, elukommetest, tarkusest, rumalusest, nende vaimuelust, tõest ja naljast, sest ei leia sa vana aja kirjades suuremat midagi". Aga just igapäevane elu ja tegevus on üliväga tähtis. See teave juhib meid inimese südame juurde. Südant tundes tunne-me ka inimest ennast. Andmeid selleks ammutame just rahvasuust. Mis andmed need on? 1. Vanad laulud ja regivärsid. 2. Ennemuistsed jutud. 3. Ebausutembud. 4. Kombed ja viisid. 5. Vanasõnad ja mõistatused. 6. Las-temängud. 7. Jutustused isiklikest juhtumistest. 8. Ku- lutused endisest ajast. Kõik vajalikud ja tähtsad žan- rid.

Selles artikkel-üleskutses pöördus Hurt rahva kes- kelt pärit anonüümse vastaja poole tema olukorda ja si- tuatsiooni iseloomustades: "Sa tead ju palju, sa elad rahva seas ja kuuled palju. Sa võid, kui tahad, Eesti- rahva ajaraamatule õige mitu peatükki kirjutada."

1896. a. Riia kongressil peetud ettekandes täp- sustas ta pöördumisobjekti situatsiooni veelgi: "Õpe- tatud uurija seisab seestpidi ja ka väljastpidi enam ehk vähem rahvast kaugel, minu kaastöölised elavad kes- set rahvast, on rahva liikmed, kannavad suure hulga ko- gutavaid aineid juba lapsepõlvest saadik eneste sees kaasas, kuulevad ja näevad igapäev uusi asju, võivad kõikidesse olemistesse, ka kõige peenematesse paika- desse ja kõige salajasematesse urgastesse rahva elus sisse tungida. Neid lastakse enamasti ilma takistama- ta kõigis paigus kergesti ligi astuda ja võetakse kaht- lemata vasta, mingisugune seisuste vahe ei lahuta neid rahvast, mingisugune õpetatud mehe nägu ei tee liht- said külainimesi araks ega kartlikuks, selge keel ja kõne, tihti sõpruse ja suguvõsa side teevad ruttu uk- se, südame ja suu lahti." /20/. See kõik on siis ko- hapealse koguja suur eelis. Ja Hurt võibki paljude oma kohalikkude kaastööliste üle uhke olla.

Hurdal ei puudu ka täpsustavad julgustused: ärgu kardetagu, kui aganad vilja sekka siginevad. Aganate- ga tuleb tegemist nii põllu- kui ka kirjamehe töös. Ärgu kardetagu ka väikesi teatekesi kirja panna. Väi- kestest suur saadaksegi. Kirjameeste magasi ait paik- neb Eesti Kirjameeste Seltsis. Selts tahab muretseda eesti rahvale täielist ajaraamatut esivanemate elust järgmiste jagudega: I. Vana Kannel (regilaulud). II. Vana Tarkus (vanasõnad ja mõistatused). III. Vana Usk (rahvausundiline maailm loodusest, kosmilistest näh- tustest, tähtpäevadest jm.). IV. Vana Kombe (mitmesu- gused suhtlemisviisid ja pidulikud sündmused perekon-

nas ja väljaspool). Järgneb peatükkide lühike karakteristika ning sugestiivne lõppsõna.

Sel vanavaravaimustuse ajastul tekkis veelgi kogujaid, nõuandjaid ja kogumisele virgutajaid. Eriti tunti huvi mitmesuguste kitsamate teemade vastu. Olgu lühidalt mõnest asjahuvilisest. Esimene **rahvaviiside** kogumisele kutsuja oli **A. Grenzstein** 1876. Üleskutse pealkirjaks pani ta pulmalaulurefrääni "Kaske". Ise oli ta noteerinud Tarvastust ja Audrust kaske-viise ning kasutas neid "Kooli laulmise raamatus". Autor iseloomustab lühidalt rahvaviise, lisades, et neid saab tõõdel-da koorilauludeks. Üleskutse on esitatud kujundirikkas dialoogis /21/.

1884. a. kutsus viise koguma komponist **A. Thomson** /22/. Ta kirjutas ka koorilaule rahvaviiside motiividel.

1912. a. EKirj. kirjutab **Kristjan Raud** artiklis "Eesti muinastõõst": "Laul oli meie esivanemate leivakõrvale, oli ainus vaimutoit."

J.M. Sommer pidas 15. novembril 1882 Eesti Kirjameeste Seltsis ettekande "Viru eestlaste endistest pulmapruukidest". See on deskriptiivne ülevaade Viru-Jaagupi pulmakommetest. Lõpul kutsus esineja seltsi liikmeid üles omapoolset lisa pakkuma teatades, et tal olevat kogutud ja ümmarguselt 200 pulmalaulu /23/.

Tähelepandava kõne pidas Eesti Kirjameeste Seltsis ka **Juhan Kunder** 17.III 1886 teemal "Mõnda Eesti rahva luuletusest" /24/. Kunder heitis seltsile ette huvi langust viimasel ajal rahvaluule kogumises. Esmalt vajavatavat plaani, mille järgi igamees võiks valida tal- le kõige meelepärasema teema, mis moodustaks suurest kogumisplaanist mõne kitsama lõigu. Ta andis koguni oma- poolse provisoorse üldkava üheksast peatükist: 1. Lau- lud (viis temaatilist rühma). 2. Muinasjutud (neli rüh- ma). 3. Kombed. 4. Mõistatused ja vanasõnad. 5. Kõne- käänud. 6. Rahvaviisid. 7. Rahvarehkendus (tegelikult küll arv mõistatused). 8. Muusikariistad, mänguasjad, mängud. 9. Rõivastus, majapidamine (jm. etnograafia). Kunder kinnitas ühtlasi, et selts peaks ametisse pane- ma vastutava korraldaja, kelle kompetentsi kuuluks ka kontakt kogujatega. Ta pidas vajalikuks sisse seada pi- dev aruandlus ning autasustamine.

Lõppeks agiteeris ta energilisele tööle, mille kau- du **tasuksime osa võlast oma esivanemaile**.

Nii sellest kui mõnest muustki üleskutsest on am- mutanud mõtteid ka Hurt.

Samal ajal esines agiteeriva kirjutusega veel **J. Jõgever** - "Hea nõu kooliõpetajatele, kooliõppijaile ja igale teaduse sõbrale" /25/.

"Saarlase Lõsa" 1886 tõi 15-aastase poisi üles- kutse "Kirjalikust vanavara korjamisest". Autor kriip- sutab alla laulude ilusaid viise. Eesti lauludes rõhu- tab ta eriti võõra rahva loomingule omase riimi puudu- mist, seevastu on eesti rahvalauludele omane allite- ratsioon kui palju loomulikum ja sündsam /26/. Siin ki- pub mõte õigustatult Kreutzwaldile, kes avaldas samu seisukohti.

1880-daisse aastaisse kuulub ka **M.J. Eisen** töö algus. Ja ei saanud temagi teisiti. Ta alustas erioptsarbeliste üleskutsetega. 1883. a. üleskutse palub saata talle jutt "Esivanemate varanduse" teise ande jaoks /27/. Rahvamõistatusi nõudis üleskutse "Kas ei või jah" 1886 /28/.

Põhiliselt kasutas Eisen Hurda eeskujusid.

Veel enne kui Hurt jõudis oma suurüleskutse juurde, pöördus ta taas spetsiaalselt setude poole kirjutusega "Lühike teadus ja tähtis palumine" /29/. Siit selgub Hurda kavatsus välja anda "Setu-raamat", millel oleksid järgmised osad: I. Setukeste laulud. II. Setukeste jutud. III. Setukeste keelemurre. IV. Setude elu ja usk. Nagu mujal, ei puudu ka siit selgitus, mida väljaantav materjal pakub (milleks abipalve on avaldatud) ja milleks seda kogutakse. Hurt peab muinasaja tundmiseks setusid kõigest eestlastest kõige tähtsamaks. Nad on seni kooliharidusest puutumata, kirjaoskuse ta. Euroopa vaimuvõitlused on neist puutama ta mõõda läinud, mitte aga muudest eestlastest, kes olid Euroopast palju vastu võtnud. Hurt ise on setudelt rohkesti andmeid kogunud ja teistelki sellekohast abi saanud. 1886. a. andis Venemaa Teaduste Akadeemia soovitusel Vene haridusminister Deljanov Hurdale abiraha uurimiseks Eesti-, Liivi- ja Setumaal. Ta töötaski koos abilisega peamiselt Setus kolm nädalat. Saak oli rikkalik. Siseminister Tolstoi andis kaasa kõiki ametiasutuste uksi avava soovituskirja. Oli põhjust töötada ka Pihkva arhiivis. Materjali jäi puudu veelgi, seepärast palus Hurt abi juttude, naljandite, kombelooliste andmete, pajatuste ja rahvasundi kogumisel. Laule ei lugenud Hurt enam esmajärguliselt vajalikuks, neid oli tal juba viissada. Eriti vajas ta küll pilke- ja naljalaule. Neid ei kutsutud "korralauludeks", vaid "tsortslauludeks". Pöörduda sai seekord võrulaste või Setus töötavate kirjaoskajate isikute poole, sest setud olid siis veel kirjaoskamatud.

Hurda üleskutsete looming tipneb 1888. a. avaldatud kaheosalises programmüleskutsetes "**Paar palvid Eesti ärksamaile poegadele ja tütardele**". Esimene palve taotleb keeleandmete saamist, teine on puht rahvaluule-alane. Selles julgustab Hurt oma võimalikke kaastöölisi: "Mina võin ette julge olla, et iga eestlane nõnda kauni lisa vana-aja tundmiseks kokku võib panna." Üleskutse koostamisel on arvestatud kõiki olulisi elemente auctori varasemast sedalaadi loomingust, on kasutatud sedagi, mida temaga rööbiti töötanud üleskutsujailt võis õppida. Kõsimustik on liigitatud kuude detailsesse peatükki. Tähelepanev on eriti usundi- ja kombelooline osa erakordselt rikkaliku terminoloogiaga.

Kogupilt kogumistiheduse ja -intensiivsuse kohta antakse kihelkonniti eesmärgiga mahajäänud kihelkondi intensiivsemale tööle õhutada, sealseid aktiviste koguma virgutada või passiivseid tegelasi äratada ja julgustada, õpetades neile rahvaluule väärtuste tundmist.

Siingi pole kommenteerivate andmete vajadust eriti alla kriipsutatud: funktsionaalsus, laulude, muinasjuttude, muistendite ja mõistatuste kasutamise kohad ja tingimused ning üldse nende oluistikulised seosed; andmed laulikute ja jutustajate kohta, nende elulood. Variante ta eriti ei rõhutanud, neid lootis saada paljude kirjutajate olemasolul nagu iseenesest /30/.

Kahjuks pole sellest üleskutsest separaatrükki, vist majanduslikel põhjustel.

Kui läks lahti materjalide vool Peterburisse, tekkis vastukajana teisigi üleskutsesid ja selgitusi. Nii ilmus rahvusromantilise hõnguga A. Koldekivi (Kitzbergi) lugu kuldpärandusest ("Oma Maa" 1888), G. Ôis (Gustav Wulff) kirjutas "Eesti vana vara" /31/, mis on nii üleskutses kui ka informatsioon Puhja noormeeste tegevusest ja otsusest kodukihelkond täielikult läbi töötada. Teised võtku nende tegevusest eeskuju. Sama aasta augustis ilmus K.A. Hermannini põhiüleskutses "Tähtjas palve ja soov" "Postimehes". "Olevikus" 1889, nr. 22 kõneleb M. Kampmann, kuidas ta oma õpilaste kaudu Tõstamaal on kogunud muinasjutte ja mõistatusi. Oma meetodi rajanud ta tähelepanekule, et õpilased peavad kuuldud jutustusi hästi meeles ja jutustavad neid tihti kooliinternaadis õhtuti magamise eel ka teistele. Tema juhendite järgi olevat õpilased oma vanemad ja teised vanemad inimesed läbi küsitlenud. Samasuguseid ülesandeid on andnud ta oma segakoori liikmetele ja lüüriklastele. Kuidas ta instrueeris, sellest loeme temalt: "Et uue aja sünnitusi mulle kätte ei toodaks, olen ma enne seda igast vanavara sugust sündsad proovid korjajatele ette lugenud ja neid nisuteri aganatest eraldama õpetanud." Sel kombel olevat ta kihelkonna tööle rändanud.

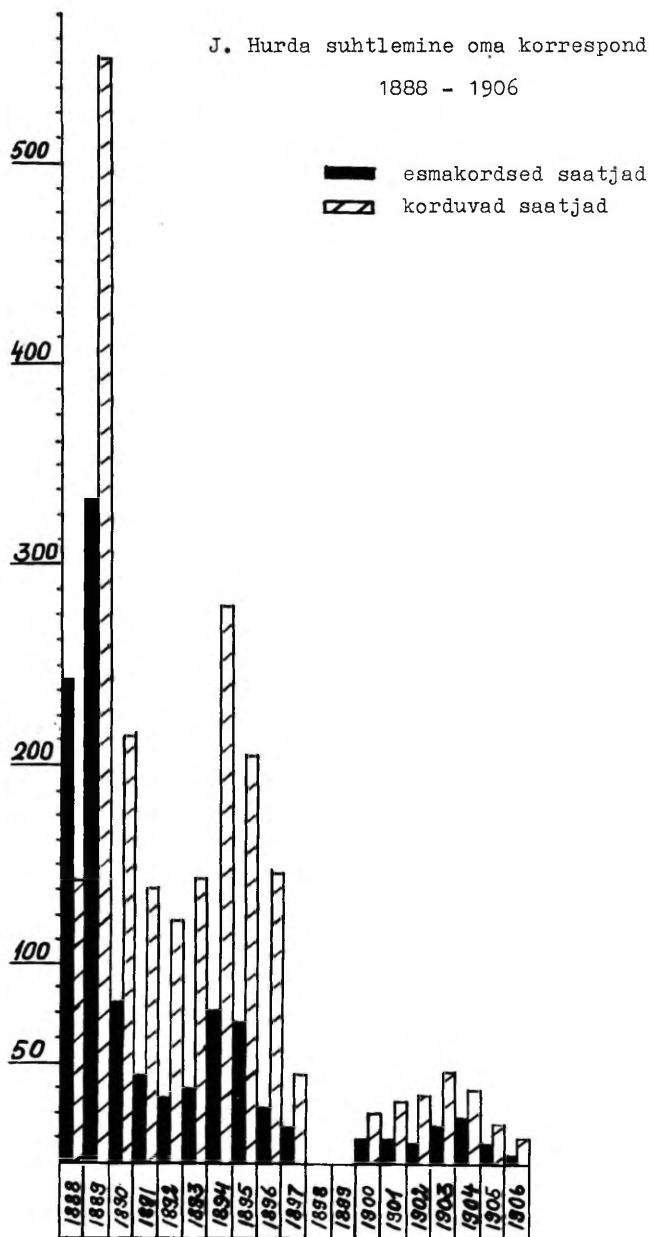
Veelkordselt esines Hurt Riia kongressi eel üleskutsega, kui saadetiste arv oli juba märgatavalt vähenenud /32/. Kui sugesttiivselt mõjus veel Hurda esinemine, osutab üleskutsesle järgnenud saadetiste arvu järsk tõus: 1893. a. oli saadetisi 191, 1894. juba 396, 1895. - 330, et siis taas pidevalt langeda viiekümne piiridesse, lünkadega 1898. ja 1899. a. (Vt. tabel lk. 19.)

Kõik võimalused tundusid juba ammendatud, kogujad ei leidnud enam, mida veel kirja panna. Tulemata jäi Hurda lubadus uusi aspekte avada. Hurt ei suutnud oletatavasti leida midagi olulist, millega senist programmi rikastada ning värskendada. "Vana Kandle" III köide Viljandi kihelkonna lauludega kadus programmist ja Hurda enda huvid kiskusid teda ikka ja jälle Setusse. Isiklikult käis ta seal veel paaril korral, avastas rikkaliku repertuaariga laulikke, ja valmiski uus väljaanne "Setukeste laulud" I - III (1904 - 1907). See luigelaul katkes halastamatu surma tõttu veel enne, kui viimane poogen oli korrektureeritud läbi käinud. Väljaanded on seega osa tema tegevusest originaalidega - materjali kogumisest selle tagasiandmisele rahvale.

Ühiskondlikus eluski tekkis muutusi. Süvenesid revolutsioonimeeleolud, mis tipnesid 1905. a. ülestõus.

J. Hurda suhtlemine oma korrespondentidega

1888 - 1906

See sidus inimesi mõisnikevastase liikumisega tegelikult ja mõtetega. Hurtki pidi kord eesti ja saksa ajalehtede vahel tekkinud poliitilisse poleemikasse sekkuma seletusega, et motiivil "Kättemaks sakstele" loodud laul, mis algab värsiga "Oleks minu olemine", on ehtne regilaul ja peegeldab eesti talupoja suhtumist saksa mõisnike hirmutegudesse eestlaste vastu ning moodustab kompensatsiooni sellele. Ta väljendas vägagi teravalt: saksa mõisnike teod on eestlaste suhtes "praegu koledamad, kui meie uneski näha võime"/33/.

Üleskutsemeetod ütleb kõigepealt, mida vajatakse, mis tähtsus on vajataval objektil ja kuidas andmeid vormistada. Silmas pole peetud üksnes käesolevat konkreetset teemat, nagu on ankeetmeetodil, vaid materjal pakub laiemat huvi. Tekst tuleb säilitada (Hurdal on need köidetud käsikirjade kogudena, sama kihelkonna materjalid võimalikult koos). Seda on vaja nii kontrollimiseks kui uue uurimuse jaoks. Vajadus täiendavate materjalide järele või süvendavaid selgitusi otsida püsib üha. Hurt arenes pidevalt neid olukordi mõistma ja vastavalt sellele täienes temagi küsimustik, mis tipnes "Paaris palves". See oligi lagi Hurdale, mitte aga lagi üldse. Täiendavad järelkorjandused on andnud väga väärtuslikku andmestikku kirjas, fotos, filmis, fonograafirullidel, helilindil. Tänapäeval töötavad korrespondentide võrgud, keda õpetatakse kursustel ja kirjatähe kaudu. Anonüümne andmete allikas püsib ikka veel. Täiendavalt on lisaks toodud büllätään küsimuste ja aruannete jaoks ning põhimõttele ja teoreetiliste küsimuste selgitamiseks - "Rahvapärimuste Selgitaja", "Rahvapärimuste Koguja" jm. Peale kursuste korraldatakse võistlusi, kasutatakse premeerimisi. Ka otsene propaganda ajakirjanduses või raadios pole välistatud. Raadio annab pidevalt rahvaluulesisulisi tutvustavaid seeriaettekandeid.

Ei ole põhjust kahelda, et Hurda töö on originaalne, vastab antud oludele ning kujunes välja 28 aasta pikkuses loominguprotsessis (1860 - 1888). Hurt hoidis kontakti üldsusega ka teoste väljaandmise puhul. Nii teatas ta ajakirjanduse kaudu 1901. a. "Setukeste laulude" trükkisuunamisest Soome Kirjanduse Seltsi kaudu. Samas palus ta ajakirjanduses veel kord neid, kellel ehk võiks leiduda setude laulude üleskirjutusi, saata neid talle kasvõi ajutiseks kasutamiseks eeltuleva väljaande täiuslikkuse pärast. Pole huvitusetu lisada, et tal olevat ka eesti vanasõnade kogu 50 000 tekstiga samuti Helsingis trükivalmis. Jakob Hurda poeg Max Hurt kopeeris saadud kogudest välja kõik vanasõnad. Ka sellele kogule soovis ta võimalikku lisa, mida ta saaks vastu võtta kuni 1902. a. jaanuarini/34/. Kus aga on selle ilmumata teose käsikiri? Välja andma pidi selle Soome-Ugri Selts.

Oleks lausa hämmastav kujutleda üldiselt nii orienteeritud Hurta teiste rahvaste kogujaid ja kogumismeetodeid mittetundvana, eriti veel Vene Geograafia Seltsi ja Opetatud Eesti Seltsi liikme Mannhardti töö

Hurt oli kursis ka soomlaste saavutustega rahvaluule kogumise ja uurimise alal. Seal oli kujunemas geograafilis-ajalooline uurimismeetod, mis nõudis järelduste tegemist kindla materjali alusel. Aga ikkagi: on oluline vahe, kas on tegemist teadliku korrespondendiga, keda kasutasid akadeemiad ja Mannhardt, andmete hankimisega kindlal tasemel või materjali frontaalse kogumisega: kõik kirja panna, kõik maanurgakased läbi kammida, käsikirjad kindlas süsteemis säilitada. Hurda töö sai tuttavaks välismaalgi. 1889. a. tervitas etnoloogide kongress Pariisis Hurda tema 50. sünnipäeval. Samal kongressil esines prantsuse etnoloog Henri Carnoy ettekandega teemal "Eesti rahvaluulest" (Le Folk-Lore Esthonien), alustades Henriku kroonikast ja lõpetades Hurdaga, kelle töös ta pidas eriti tähtsaks seda, et **materjali kogujaid oli suudetud organiseerida rahva enda hulgast**. Ainulaadne nähtus kogu maailma praktikas /35/. See innustas. Saadud informatsiooni jagas Hurt aruannete ja kirjavahetuse kaudu korrespondentidega (42). Seetõttu on R. Viidalepa otsused ja hinnangud Hurda kogumisjuhendite kohta vaid välispinda riivavad, mitte aga olemust tabavad /36/. Et meie tehtav töö on isamaa kohus ja "meie langeme kange laitude alla" tuleviku poolt, kui meie nüüd tööd ei tee ning laseme kättesaadava unustuse hõlma vajuda - see kõik on nagu endastmõistetav, mida ei tarvitse kellegi poolt maha lugeda, on samasugune situatsioon kui ööpäeva vaheldus. Ja kas inimese elus ei leidu küllalt olukordi, kus ta kahetseb millegi tegemata jätmise pärast. Kindla plaani järgi toimus Hurda töö üldse, mitte ainult materjalide kogumine. Turvugem vaid tema biograafiaga. Plaanipärasust kui inimese vajadust ei saa kusagilt peale võtta, see on juba inimesse programmeeritud. Seda ta järgib sundimatult. Ka kihelkondlik printsiip kujunes endastmõistetavalt, kuigi Mannhardti "Gau bei Gau, Ort bei Ort" sedagi meenutab. Palju tähtsam on muidugi julgustus, mida Hurt sai sellest, et ka mujalpool materjale ja veel mitmel viisil koguti. Aga Hurt ei jäänud püsima kihelkondliku printsiibi juurde, eelistas kultuuriprintsiipi, nagu "Setukeste lauludes", ning kavatses jätkata seda Virumaaga.

Kuidas hindavad Hurda tööd meie teiste distsipliinide esindajad, eriti seoses eesti kultuuriloo? On põhjust vaadelda akad. H. Kruusi sõnavõttu, kus autor summeerib oma uurimise tulemusi: "Rahvusliku kultuuri teise põhielendi - rahvaluule rahvusliku mõtestamise ja väärtustamise alal tõusid Hurda teened veelgi kõrgemale kui emakeele küsimuste käsitlemisel. Siin on järelaeg talle andnud sellise superlatiivse austusnime nagu "geniaalne rahvaluulekoguja" (W. Anderson), ja seda sugugi mitte põhjendamata. Ühtlasi oli Hurt algusest peale ka rahvaluule rahvusliku väärtuse teadlikumaid ja läbinägelikumaid hindajaid. Mineviku suhtes oli talle rahvaluule elavaks tunnis-

tajaks selle kohta, "missugune meie esivanematel süda rinnus ja meel pääs oli ja kui kaugele haritud meie nerrde vaimu peame arvama". See rahva vaimne vanavara oli väärt püsima ka kaasaegsete ja hilisemate sugupõlvete juures kui "kaunis kogu kuldõunu hõbevaagnate pääl" 737/.

3. **Isikliku propaganda** näitena üleskirjutuste saamiseks võiks olla kirjavahetus C.R. Jakobsoniga.

28. okt. 1875 kirjas ütleb Hurt, et ta tahab rahvaluule kogumist elavaks muuta ning kogujate abistamiseks küsimustikku koostada, koguni trükkida. Jakobsonilt soovib ta nõu ning tuge ja võimalikult ka nende meeste aadresse, kellest oleks loota kohapealseid kaastöölisi. Ta loodab organiseerimises nii kaugele jõuda, et iga kihelkond oleks korralikult läbi töötatud, eriti laulude poolest. Samas kirjas teatab ta "Vana Kandle" I kõite 1. vihiku peatsest ilmunemisest 38/. Vihik ilmiski sama aasta jõulu ja uusaasta vahepeal.

1. märtsi 1876. a. kirjas palus Hurt uuesti aidata teda eesmärgi saavutamiseks saada täielik kogu laule igas murdes. Iga kihelkond on vaja läbi töötada, selleks kuluks igasse kihelkonda leida üks mees, "kes nagu käemeheks lööb, et säääl hoolega kõik veel kokku korjatakse ja midagi suurt järele ei jää". Jakobsonilt palus ta endale juhatada Vändra, üldse Pärnu-poolseid võimalikke töötajaid 39/.

Nii visalt ja järjekindlalt koputas ta siis ustele, kust võis lahtitegemist loota. Kogujaiks ja volinikeks valis ta abimehi.

Kui aga Jakobson lubaduse täitmisi edasi lükkas, ei pidanud Hurt paljuks jälle lubaduse andja südamele koputada 40/.

Paar aastat hiljemgi küsis ta Jakobsonilt, kes on see naisterahvas, "kes nuku mängust Teile kirjutanud. Kas seesama ei võiks Seltsile mõnd vana laulu muretse-da? Neiuud tunnevad neid ju kõige rohkem ja kõige ilusamaid. Kui meie nüüd kõigest jõust ei korja, siis saame suureks süüdlaseks tuleviku silmis. Rõõmustagu see neiu ka Kirjameeste Seltsi." 41/.

Kõrvuti massilise kogumistööga püüdis ta ikka veel ka omal kulul sugulasi või tuttavaid üliõpilasi kogumisülesannetega maale saata. 1883. a. läkitas ta Joosep Hurda Hallistesse ja Karksisse, 1887. a. neli üliõpilast M. Ostrovi, G. Johannsoni, J. Härmsi, M. Koigu Laiusele, Tormasse ja Kodaveresse, H. Prantsul laskis ta töötada Setus. M. Ostrov ja O. Kallas töötasid Kirde-Eestis 1888. a. Viimane avaldas "Eesti Üliõpilaste Seltsi albumis" I meeleoluka reisikirjelduse "Jutt neist kahest, kes välja läksid vanavara koguma". Joosep Hurdaga koos käis Jakob 1886. a. veel Setus, aga juba 8. okt. 1888. a. Joosep suri 42/.

Aitab ehk neistki näidetest iseloomustamaks mehe austamisväärsset eesmärgi- ja järjekindlust, eriti muudugi seda, et ta oli omad otsused igapidi läbi mõtelnud ja need suutsid seetõttu ka teravale kriitikale vastu seista.

Kuidas nähtub Hurda kogumise dünaamika tema suurüleskutse ilmumisest 1888 - 1907, näitab saadetiste ja poognate arv aastati.

Aastad	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906
Saadetiste arv	365	828	281	176	168	191	396	330	212	86	-	-	52	56	54	62	62	29	16
Postpoognaid	579	1137	483	340	243	355	835	854	505	166	-	-	46	100	230	55	58	48	16
Kirja-poognaid	670	2072	701	452	451	927	680	851	598	383	-	-	150	436	146	289	430	136	145

4. **Üleskutsete vastuvõtt.** Rohkem kui neljakümne aasta töö tulemusena on meie varamus 170 paksu käsikirjakõidet, milles leidub ligi 50 000 regilaulu, 202 lastelaulu, 573 loodushäälendit, 1005 mängukirjeldust, 75868 vanasõna ja kõnekäändu, 44 149 mõistatust, 17 177 juttu, 73 054 punkti uskumusi ja kombekirjeldusi ning 219 meloodiat, peale selle veel etnograafilisi, keelelisi ja kultuuriloolisi andmeid /43/.

See on oluliselt Hurda kaastööliste vaeva vili. Hurt kogus ka ise algul Põlvas, kõige rohkem aga Setumaal 1884., 1886., 1902. ja 1903. a. Rahalist abi sai ta vähe, peamiselt Vene haridusministeeriumilt /44/ ja Vene Geograafia Seltsilt /45/. EKMS-i likvideerimisel otsustati anda "Kreutzwaldi kapital" (558 rbl.) ja "Sachsi kapital" (38 rbl.) Hurdale eesti vanavara väljaandmiseks /46/.

Suurüleskute jäi ainult ajalehte, seepärast tuli Hurdal anda küsijaile aruannetes ja erakirjades korduvalt samu vastuseid. Hurda eeskuju kasutasid M.J. Eisen rahvaluule, K.A. Hermann rahvaviiside, J. Jung arheoloogiaandmete, M. Lipp perekonnaloo materjalide, F. Kuhlbars kohanimede, V. Päts kirjamite (musterite), J. Mändmets lille- ja rohunimede kogumisel (EKirj.1916, lk. 119).

Kaastöö läbivaatamine otse kättesaamisel aitas leitud puudused ruttu kõrvaldada, seetõttu leidub tema aidas vähe kõlbmatut vilja.

Varsti avastasid uurijad Hurda kogudes andmeid, mis sundisid koguni "Kalevala"-uurimuste tulemusi revideerima. See oli Hurda rahvaluulekogu esimene teaduslik mõju /47/.

Erakordse intensiivsusega reageeriti Hurda suurüleskutsele. "Minu palve lõpetus ei olnud ajalehtedes veel lugejate ette jõudnud, siis hakkas juba lahkeid vastuseid ja üleskirjutusi tulema," (1) rõõmustas Hurt oma esimeses aruandes.

Paljud rahvaluule kogujad lisasid kaastööle oma poolseid üleskuteid ja ergutusi, mida Hurt meelsasti aruandeis ka ära trükkis.

Ajakirjandus toetas Hurda taotlusi. Suurüleskute saatis "Oleviku" juhtkiri, kus üteldakse: "Veel iialgi ei ole nii laialikult ja plaanilikult Eesti vaimu uurimise kallal tööd tehtud, nagu dr. Hurt seda nüüd on ette võtnud." Artiklis koputatakse vastustus tundele tuleviku ees, ergutuseks meenutatakse lätlasti, kes hoolega sel alal tööd teevad ja kellest ei tohi maha jääda /48/. Samasuguseid mõtteid avaldas ka "Postimees". Ja kui Hurda rahvalaulude väljaande tähtsust püüti vähendada, astus ajakirjandus tema kaitseks välja, toetudes ka välismaa teadlaste positiivsetele hinnangutele eesti rahvalaulude kohta. Näiteks toodi õigustatult Karl Bücher, kes oma uurimuses "Arbeit und Rhythmus" kasutab ka eesti rahvalaule tõestusmaterjalina /49/. Bücher oli 1882 - 1883 professor Tartu ülikoolis, siis Baselis ja Saksamaa ülikoolides. Oma osa on mainitud teosel eesti rahvalaulude tutvustamisel välismaal.

5. **Kontakt** Hurda ja kogujate vahel kujunes tiheids. "Postimees" ja "Olevik" avaldasid detailseid andmeid ja aruandeid Hurdalt. Algul lubas kogumistöö organisearija aru anda igas kuus, tegelikult tuli esineda tihedamini, vahel kahte või kolme ajalehenumbrit läbiva aruandega. Kokku ilmus 1888 - 1906. a. 155 aruannet, lisaks üks numbrita 1888. a. kogumistöö kohta kokkuvõtlik aruanne.

Kindla struktuuriga aruanded sisaldavad saatja täisnime, enamasti elukutset või muud isiku kohta käivat, saatmiskohta (materjali tegelikku päritolu), mitmendat korda saadab, andmeid liikide järgi, hulga kirjutus- või postpoochnates, hinnangu, nõuandeid, tähelepanu juhtimisi täiendavaks kogumiseks. Aruandeis leidub veel teoreetilisi ja tehnilisi selgitusi. Ka diskussioone või ägedaid vaidlusi, näit. mõiste **rahvaluule** ümber või püüdega Eisenit rahvaluule kogumiselt kõrvaldada. See on üks osa kaastööliste kasvatamise ja suunamise süsteemist, lihtne, selge, usalduslikku õhkkonda loov ning sugestiivne. Sel viisil suudetigi rohkel arvul kogujaid tööle vaimustada. Oma kirjades annavad korrespondendid Hurdale ka omapoolselt nõu ja esitavad suunavaid küsimusi.

Et ettevõtet pidevas huvide fookuses hoida, avaldas ta mitmesugust täiendavat informatsiooni ajakirjanduses kogumise seisundist vanavara korjajaile (Olevik 1896, nr. 30), vabandusi aruannete hilinemise pärast (Eesti Postimees 1894, nr. 3), palve läänlastele abiks olla vanavara korjajaile (Postimees 1889, nr. 51).

6. **Andmed saadetiste juurde.** Juhendites ei nõua Hurt küsitlusobjekti nime, vanust ega seda, kust materjal on kuulnud või õpitud, lauliku või jutustaja lühikest karakteristikat ning üleskirjutamise aega ja kohta (viimane selgub enamasti isegi).

7. **Kogumistöö eesmärk** on teaduslik. 1888. a. üleskutses lubas Hurt kaastööd pruukida "kasulikult ja teaduslikult". Sellest materjalist leiab oma osa keeleteadlane, mütoloog, teoloog, kultuuriloolane, psühholoog, poeet ja kunstnik /50/. Lisaks võimaldab kogutud aineistik meie esivanemate elu täielikult ja ilmekalt mõista ning ajaloo tundmist kindlustada. Ja veidi hiljem: "Mida enam materjali, seda kergem ja suurem on pilt vanast ajast, mida valmistame." (4). Eestlaste elu ja ajalugu valgustavat ainet rahvaluules nägi Hurt juba varem, pikemalt räägib ta sellest 1871. a. üleskutses /51/. Seal nimetas ta rahvamälestusi elavaks ajaraamatuks. "Kroonikad on lünklikud ja erapoolikud," konstateeris Hurt. Nad ei küündivat kõike valgustama, eriti paganlusest ei tahtvat nende kirjutajad midagi teada ja orjastatud rahva elu ei huvitavat neid hoopiski. Seevastu "paljo sest, mis sedaviisi üleskirjutamata jäänud, elab veel rahva mälestustes, ja hoolsad otsijad võivad säält veel mitu lisa ajaraamatule kokku saada". Minevikumälestusi sisaldavad jutud, laulud, vanasõnad, mõistatused ja kombes. Esmakordselt meie teadu-

ses juhhib Hurt tähelepanu kommete osale rahvaluule aja-
loos ja kombeõiguse tähtsusele /52/. Ajaraamatu lubas ta
lõpuks ise koostada /53/. Eesmärgiks seadis ta kõik ki-
helkonnad ses osas läbi töötada. Hurt ei idealiseerinud
minevikku: "Oleme meie oma eloga nüüd paremale järjele
jõudnud, siis mõistame, vanaaja puudusi ära tundes, vist-
tist ka omast paremast ja täielisemast järjest suuremat
lugu pidada ..." /54/. 1871. a. üleskutses "Palve nei-
le ..." soovis ta rahvamälestusi populaarse ajalooüle-
vaate "Isamaa sündinud asjost" jaoks.

Laulud plaanitses ta tervikuna välja anda pealkir-
ja all "Vana Kannel", nii nagu soomlastel on "Kantele-
tar". Selleks olevatki käes juba 100 laulu, mis on te-
ma enda ja sõprade kogutud. Tagasihoidlikust kavatsusest
kujunes suurejooneline rahvusvahelise kaaluga teaduslik
tekstiväljaanne.

Kogutud tekste võib kasutada ka esteetilistel ees-
märkidel. Rahva kunstilooming seda ju ongi. Rahvamäles-
tised on "sagedaste väga kaunid kuulda ja sellepärast üks
lõbus ajaviide ja mõnos meele lahutus". Kolmandaks - rahvamä-
lestuste pedagoogiline väärtus on "pisukesti lapsi teravaste
tähele panema ja mõtlema harjutada". Seda suudavad eriti mui-
nasjutud ja muistendid. Lõpuks on "mitmes seisuses ja amme-
tis rahva mälestuste igapoolist tundmist väga vaja", ka inetu ja
kahjuliku tundmist, sest needki kõnelevad minevikust ja
näitavad tarbe korral, mida rahva teadvusest vaja väl-
ja juurida /55/.

Ulatuslikumaid uurimusi ei ole Hurt saanud ainese
põhjal kirjutatud. Oma tähelepanekuid avaldas ta lühe-
mates kirjutustes, eriti aga ettekanDES Riia kongressil
Seal piiritles ta ainet, nimetas seda rahvamälestuseks
ja pärandiks, mida jagas lauludeks, juttudeks, vanasõ-
nadeks, mõistatusteks, kõnekäändudeks, kohanimedeks, kom-
meteks, uskumusteks, nõidussõnadeks, arstimiseks, las-
temängudeks ja naljanditeks. See on rahvateadus e. **folklor**,
vene фольклор. Laulude vanuseks arvas ta umbes 1000 aas-
tat. Samas iseloomustas ta laulude liike ja nende suh-
teid soome lauludega. Mõlema rahva laulus olevat ühist
algupära. Kogunenud rohked variandid aitavad selgitada
rahvaloomingu levikut ja rändu. Niisiis juba variantide
tähtsuse ja nende kogumise mõtte allakriipsutamine. Veel
rõhutab Hurt üleskirjutuste pärinemise tähtsust esime-
sest allikast, s.o. otse rahvasuust. Variantide kasuta-
mise küsimustega tegelevad tõsiselt ju soomlased (vt. p.
28), kelle tegevus avaldas mõju ka Hurdale variantide
suuremal tähtsustamisel.

8. **Algdokumentid.** Hurt otsustas saadud materjali säi-
litada algdokumentidena ka pärast materjali äratrukkimist.
Sellepärast nõudis ta kirjutamist tindiga (9). Algdoku-
mentide säilitamise nõudest ei olnud kinni pidanud mit-
med varasemad töömehed, kelle kogudest on mõndagi kaot-
si läinud. Nõnda ka Eiseni omi.

9. **Mida koguda.** Hurt palus "igasuguseid rahvamäles-
tusi ehk vana vara, mis esivanemate elust tunnistust ar-
navad, paberisse panna". Olgu teade kuitahes väike, pa-

rajas paigas võib see nagu kivikilluke müüris ilmtingimata vajalik olla (9). Opetlikud on mõned metoodilised juhatused. Kaastöö tegija pangu paberile, mida ta juba ise teab, võib ka mõnesse liiki eriti süvenedes lisaks küsitleda. Eesõiguse annab Hurt hääbumisel olevaile vanadele lauludele, seetõttu on kogumiseks eriti kiire (29). "Uuema aja vaim on neile suretavaks katkuks saanud" (1882. a. üleskutse). Kui laulik ise oma lauluvara tahab kirja panna, siis tehku ta seda (57). Head allikad kirjutatagu tingimata tühjaks (65; 80). See on eriti hinnatav meetoodiline nõue.

10. **Laulikud ja jutustajad.** Töötades 1903. a. suvel ja sügisel Peterburi geograafiaseltsi toetusel Setumaal Helbi ja Kolovina külas, kohtus ta seal rahvalauliku Miko Ode, Martini Iro ja Tatjana Kondratjevna. Aruannetes iseloomustab Hurt lühidalt ka laulikuid (141; 143), kelle kohta ta varem andmeid ei nõudnud. Muidu hindas Hurt kõrgelt laulikute ja jutustajate osa rahvaluule ajaloo. Laulikute elulugusid kasutas ta "Vana Kandle" II köites (1886), sest J. Bergmann, kellele kuulub 61 protsenti selle väljaande üleskirjutusi, on lisanud andmeid laulikute kohta, nagu tegid areldi mõned teisedki.

11. **Hurda kaastööliste haridus ja kutsealad** on mitmekesised, nagu üleskutsegi pidas silmas kõiki, "kes iganes oskavad sulge peos hoida." Kõige rohkem leidus siiski kooliõpetajaid ja vähese haridusega tööinimesi maalt. Koolmeistrelt oodati eriti palju, sest eeldati, et nende silm seletab paremini hea ja halva vahet (56). P. Ruga kui põllumehe poole pöördus Hurt sõnadega: "Loodame, et ometi veel mõnikord aega saate adra asemel ka sulge kätte võtta ja vanavara põldu harida." (55). "Suurema haridusega mehed" ei võtvat kogumisest küllaldasel määral osa (9). Hurda kaastööliste kutsealadest puudub veel detailsem statistika, osa isikuid on nimeliselt kindlaks tegemata. R. Viidalepp annab 1888. a. kohta järgmise pildi: 48 kooliõpetajat, 5 üliõpilast (G. Seen, O. Kallas, P. Birkenthal, J. Jänes, M. Ostrov), 3 seminaristi ja gümnaasisti (M. Kampmann, J. Trull, A. Tombach), 2 pastorit (M. J. Eisen, V. Reiman), üks kirjanik (E. Aun), 1 teadlane-diletant (J. Jung), 2 kaupmeest, 1 kohaomanik /56/. Selline suhe ei kehti siiski kõigi aastate kohta.

12. **Korrespondentide poole pöördumise viis.** Kogemustega pedagoogina suutis Hurt hulki tööle virgutada. Psühholoogiliste teguritena aitasid kaasa veendumus töö tähtsusest ja vajalikkusest. Pöördumistes on palju kohalikele oludele ja võimalustele viitamist. Kohapealsel üleskirjutajal on suuremad võimalused kätte saada koguni haruldasi andmeid, mis enamasti ei õnnestu ajutiselt koguma tulnud. Pidevalt rõhutas Hurt materjali tundmise vajalikkust, juhatades samas instrueerivate üleskutsete juurde. Seda tegi ta eriti siis, kui saatjad ei olnud õigeid asju kirja pannud (14). Iga töötaja isiklikku osa rõhutades pääses ta neile ka lähedale. J. Rehbergi poole pöördus ta 1894. a.: "Ikka väsimata ja virk. Soovime

igas ausas töös seda Teile jäädavaks omanduseks." (25). Ja pisut hiljem: "Haljala kihelkond saab vanavara töö poolest esimeste hulgas seisma ja Teie osa sest saab agaramas aus olema." (99). Vähemalt laulude poolest ongi Haljala seda, jättes tahapoole koguni Setumaa.

Aruanded lõpetas Hurt tihti sõnadega: "Soovime, et see saatmine mitte viimaseks ei jääks." "Ehk tuleb veel mõnda meele, mis noores põlves kuulsite ja nägite." "Täname ja loodame, et ka tõisi tegevusele äratate."

Hurt taotles inimesi mitmeti ergutada, kasutades ligipääsusillana nende huviseid ja kalduvusi. Otto Grossschmidti Otepäält tänas ta kui eeskujulikku energilist noort (25). Üliõpilased J. Arro ja J. Sitzka kogusid Saardes, "pruukisid seega oma priiaega tulusalt".

Et teistele mõju avaldada, peab neid hästi tundma, nende elukorda, nende arusaamu, harjumusi, kombeid. See annab võimaluse mõjusalt läheneda. Tuleb valitseda ka oma väljenduste üle. Tuleb tunda elavat keelt selle fraseoloogiaga ja kõnelda vabalt. Hurt ei jäta kõrvale praktilise keele psühholoogilist mõju, mida vaja tunda (88) paljudel elualadel. Hurt summeerib: rahva keel on tema meelelaad ja vaimse elu kõige selgem peegel.

Individuaalne lähenemine annab alati paremaid tulemusi kui ametlik.

13. **Tõlleergutamiseks** koputas Hurt iga võimaliku kaastöölise südametunnistusele ja vastutusele tuleviku ees, sest tulevik võib kas kiita saavutuste eest või süüdistada hooletuses või hoolimatuses. Riia kongressile soovis ta minna peremehe-, mitte popsitundega ("Hüüdja heal"). Eestlased ei tohi olla halvemad ega tuimemad lätlastest. 30 aastat varem oli samal viisil juhtinud lätlaste tähelepanu eestlaste tööle nende viljakas rahvaluuleteadlane, tollane noor Tartu üliõpilane Kr. Barons.

14. **Hinnangud kogujate tööle.** Hurt püüdis igaühe tööd õiglaselt hinnata, kartmata ka õiglaselt puudusi kätte näidata, ja kõigile anda jõukohaseid täiendavaid ülesandeid, jagada teenitud tunnustust. Vahel tuli samaaegselt kiita ning laita. Nii oli T. Tetsmanniga Väandrast: "Tuleb tugevaste tuulutada, aga jääb ka teri järele" (69). Väggi korjandus olevat hoolikalt tehtud, murdes üleskirjutamise tõttu muutub tulemus kaheli väärtuslikuks (97). J. Lilienbachist üteldakse: "Ikka peenike ja terav üleskirjutus nagu ennegi, ehk veel enam. Niisugune töö annab ühtlasi ilu ja tulu" (92). M. Ilves on saatnud küll ainult laulufragmente, aga needki on teadusele tähtsad (96). N. Heegi sisult mitmesugused laulud moodustavad väärtusliku uurimismaterjali (2). Jaan Sandra kõrval tõstetakse esile H. Prantsu: "Ma teen tema ülitähtsale ja rohkele materjalile iseäralise uue mapi. Niisugusel mehel peab oma ait olema." Igasse kihelkonda sooviks Hurt sellist tublit kogujat (5). Sünonüüm nagu **vana kuld, vana hõbe ja laulukannel** vanavara iseloomustamiseks kasutati rohkesti veel kaua pärast Hurta.

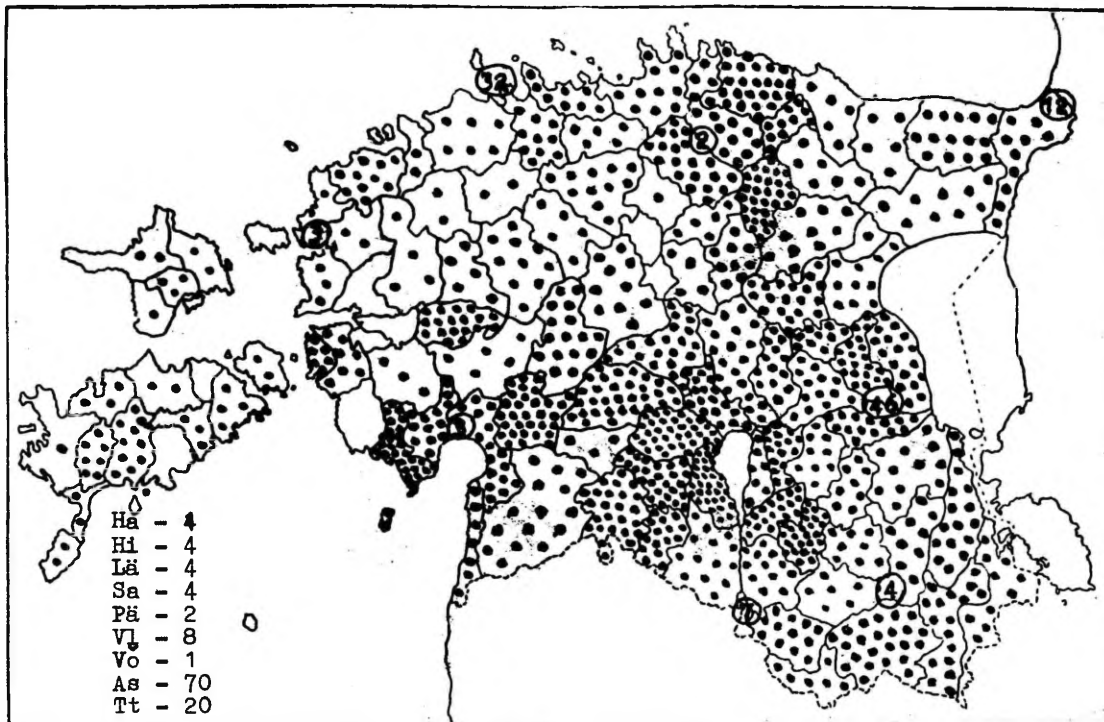
15. **Tasu** rahas sai Hurt oma korrespondentidele saata harva, sedagi väga vähe, nagu mingi eripreemia-na. Seesuguse preemia osaliseks on saanud muude hulgas H. Prants. Hurt läkitas oma paljudele kaastöölis-tele tänukirju, vahel hea töö tunnustusena ka oma raa-matuid, "Vana Kannelt" ja "Setukeste laule". Jakob Ja-gomann Räpinast olevat EKMS-lt saanud väikest tasu /57/. Joosep Hurt töötab stipendiaadina Sangastes /58/. 1886. a. suvevaheajal saatis Hurt väikese reisirahaga va-rustatud üliõpilased M. Ostrovi, G. Johannsoni, J. Härmi-si ja M. Koigi kogumisülesandega Laiusele, Tormasse ja Kodaveresse /59/. 1896. a. Riia kongressi ettekandes väitis Hurt, et kogumise peale on ta kulutanud ühte-košku 800 rubla, mis töö mahtu arvestades on pisuke summa. Enamik kaastöölisi ei nõudnudki tasu, rahuldu-sid sellega, et said suure ürituse kordaminekule kaa-sa aidata, et nime mainiti, ja mõni lootis oma nime trükitud teksti juures lugeda. Seepärast on Hurdal õi-gus mainida, et leidub inimesi, kes "ilma kõige pal-ga otsimata" aastaid otse sipelga usinusega ja mesi-lase hoolega väsimata teri on kokku kandnud. Ta soo-vis neilt saada ka fotosid, et oma abilisi saaks ka "silmnäost" näha /60/. Leidus suurte vastuteenete nõudjaidki, keda rahuldada ei saadud ja kellele tuli ära ütelda. Võimalust mõõda on ta kõigi soove siiski arvestada püüdnud. Mart Vassusele Tarvastusse kirjutas ta: "Mul peaks üks iseäraline kontor olema oma ise-äralise ametiisikuga, et niisuguseid palumisi täita." Tuleb siis vahel väga imelisi soove, millest saaks pi-ka nimestiku, aga "ühest härjast mitut nahka ei saa" (122).

16. **Kogumistihedus** /61/. Korrespondentide paikne-mist ja materjalide saabumist kujutavad kaardid ja diagrammid näitavad, et ühed kihelkonnad on tihedalt läbi kammitud, teistes leidub vaevalt kogujatki. Hur-da töö algul tuli eriti vähe andmeid Lääne- ja Jär-vamaalt, halvasti esindatud olid ka Saare- ja Hiiumaa. Aruannetes leidub tagantlukkava sisuga märkusi ka nen-de territoriaalsete alade kohta, kus kogumine siiski käib, on aga segavaid lünki või on loota huvitavaid, aga vähe märgatavaid andmeid. Mõned maakonnad on pi-deva tähelepanu keskuses, näit. Võru- ja Hiiumaa. Va-hel tuli Hurdal julgustada: ärgu häirigu seegi, et koh-al keegi juba töötab.

1888. a. üleskutses rühmitas Hurt kihelkonnad kol-me tunnuse alusel: 1) kus on kogutud eriti hoolsasti; 2) kus on kogutud vähemal määral; 3) kus üldse või pea-aegu polegi kogutud. Viimased andmed märkis ta rasva-se kirjaga.

Erilist huvi tekitas veel Alutaguse kui seni üld-se kehvalt esindatud ala (2). Kui Soome Kirjanduse Selts saatis üliõpilased Simmi ja Haho sinna töötama, andis Hurt neile oma aruandes kaasa sooja soovituse (14). Soomlased olid sellest alast eriti huvitatud. Ja kui Hurt kavatses seal moodustada kultuurirajooni,

Hurda kaestõliste paiknevus 1888 - 1906.

Ed. Laugaste 1966

nagu ta tegi seda "Setukeste laulude" avaldamisega Setus, soovisid soomlased tutvuda ligemalt selle Kirde-Eesti laulumaterjaliga. Kogumise intensiivistamist soovis ta veel Suure-Jaanis, Saardes ja Urvastes (5). Hiiu- maad nimetas ta Kunglamaaks, kust vanavara võivat lausa laevaga välja vedada (5). Karl Ruudi tegevust positiivselt mainides pöördus ta Helme, Halliste, Karksi, lõpuks kogu Lõuna-Viljandimaa poole, et "mulkide kanal valju häälega kõmaks" (6).

17. **Tekstide autentsus.** Tekstide üleskirjutamise kohta esitas Hurt vääramatuid nõudeid: tekstid olgu täpsed, midagi ei tohi muuta, lisada või ära jätta. Ei tohi ilustada, nagu kahjuks on teinud mõned mineviku suurmehed, pidades selle väitega silmas ka Kreutzwaldi (1888 a. üleskutse). Laulutekstid pandagu kirja laulmise või dikteerimise järgi. Sama kehtib vanasõnade ja mõistatuste kohta. Ainult muinasjutud ringlevad suulises traditsioonis vabas vormis, nendegi noteerimisel ei tohi kirjapanija informandi suulist teksti mingis suunas muuta. Pole aga juttu sõnasõnalisest üleskirjutamisest. Korrespondent J. Hünerson Karksist küsis 1894. a., kas juttude kirjapanemisel kasutada minevikulist või olevikulist vormi ja sai vastuseks: "Et meie mitte kunstjuttusid ei loo, vaid vanu rahvajuttusid üles kirjutame, siis peavad vanad jutud nõnda üles kirjutatama, **kuda rahvasuu neid jutustab.** Enamiste räägib vana jutu vestja ikka minevikus ja olete ka Teie sedamööda väga õigesti omad jutud minevikus paberisse pannud." (101). Hurt nõudis laulude noteerimist küll täpselt, et ta aga lubas seda teha dikteerimise järgi, siis on tekstides paratamatult väärendusi. Ligemaid juhendeid ei andnud ta uskumuste ja kommete kirjapanemise kohta.

18. Hurt jälgis teraselt fantaseerijaid ja **tekstimuutjaid.** J. Hünersoni õpetas ta: "Üleüldse tuletame jälle ka siin kõigile kaastöötajatele meelde, et üksnes see vanavara teaduse kaalu pääl midagi maksab, mis **muutmata** rahvasuust üles kirjutatakse. Mis keegi omast pääst luuletab ehk vanast varast välja ilustab, võib mõnikord õige kaunis olla, aga **vanavara** see ei ole, vaid **eravara.** Eravara meie ei kogu, vaid seda, mis meie esivanemad meile päranduseks jätnud ja mis vana aja elust ja olust tunnistust annab." Võltsijaid ründas ta otse: "Üleüldse on tähelepandav olnud, et kui Tarvastust laulusid tuuakse, siis toojal tihti vana eesti kuue all veel uuema aja munder on, s.o. et laulusid on ilustatud. See ilustamine on ikka rikkumine. Enamiste ei või niisuguseid ilustatud laulusid sugugi pruukida. **Vanavaral on siis üksnes täis ja hiilgav hind, kui see vara muutmata paberisse pannakse.**" (98). T. Kuusikut noomis ta: "Teil on elav vaim. See toob ikka, mis uurijale õpetlik. Aga ta ekstitab ka." (96).

Hurt tõrjus võltsinguid tagasi taktiliselt ja resoluutselt, mis ühtlasi näitas korrespondentidele, et nende töö vastu tuntakse sisulist huvi ja see võetakse hindavale kaalumisele. Küllap see asjaolu tõstis ka

Hurda positiivsete otsuste väärtust ja koguja enda autoriteeti. Tulemuseks oli usaldatavam materjal kui tema kaasaegsel kogujal M.J. Eisenil. Imetlusväärselt hästi orienteerus Hurt eesti rahvaluule sisus ajal, kus meie rahvaluule ülevaade oli veel andmata. Järeldused said tulla muidugi tema enda kogemustest ja korrespondentide tööde lugemisest. See hõlbustas tal saabuvat materjali hinnata, aruandeid kirjutada ja olulisel määral tabada vahet ehtsa ja rikutu vahel. Temalt rohkem nõuda oleks ülekohtune.

19. **Trükiallikate ja kirjanduse mõju** eest hoiatas koguja üha. Kuigi sel ajal raamatu mõju oli hoopis vähem karta kui hiljem või koguni praegu, oli see siiski olemas ja kajastub ka saadetistes. "Kalevipoja" värse kohtab õige mitme korrespondendi üleskirjutustes. Paaril korral kõneldakse aruannetes Manntheuffeli regilauluvormilistest laulutekstidest, näit. kirjutatakse J. Liewohl kohta: "Viimane on tuttav kunstlaul ühest vanemast raamatust, aga nüüd uuemaks rahvalauluks saanud: Ravila krahvi "Võtke rõõmsast sirbid kätte." (6; 32). Seda laulu pakkus rahvalaulu pähe ka M. Veske teoses "Eesti rahvalaulud" I. Raamatutekste saatsid teisedki. Jämedalt valimis korrespondent Rõugest, saates Rõudale 14 laulu, mis sõnasõnalt olid kopeeritud "Vana Kannel" I (82).

20. **Kohalik organiseerimine.** EKMS-is avaldas Hurt soovi, et igasse kihelkonda hangitaks püsiv organiseerija, eriti laulude kogumiseks /62/. Seda mõtet kordas ta hiljemgi (11). Nagu oli juttu, tekkis Puhjas G. Wulffi organiseerimisel koguni kohalikku traditsiooni koguvate noormeeste grupp, seda soovitas Hurt teistelegi kihelkondadele eeskujuks (3). Kohalikke kollektiive tekkis harva ja nende töö polnud ootuspäraselt edukas.

21. **Murdelisuus.** Hurt soovis "Paar palvid ..." esimeses palves andmeid ka eesti keele murrete kohta, mida kavatseti kasutada "eesti keele murrete raamatu koostamiseks". "Üks keel saab siis alles täiesti tutvaks ja selgeks, kui tema murdeid ehk külade ja kihelkondade kõneviisi hästi tuntakse." Seega tahab ta tabada korraga kaht kärbest: murdeline üleskirjutus on rahvaluuleteadusele väärtuslikum ja pakub ühtlasi andmeid murrete uurimiseks. Murdekeelseks üleskirjutamiseks leidub esimeses palves ligem juhend. Kihelkonna või väiksema maa-alase üksuse iseloomustamiseks jätkub kahest poognast (seega 8 lk.), olgu selleks valitud mingi pikem rahvajutt või mitu lühikest. Hurt ise kirjutab murdekeelse üleskutse "Kalendritegija pallep lugejit" ja saatesõna lauludele "Tarto Kalendris" 1877.

Üleskirjutuste sisulise adekvaatsuse nõude kõrval oli murdelisuse nõue Hurdal kustumatu tähelepanu objektiks juba esimesest aruandest peale. Alles murdelised kirjapanekud on õiged ja väärtuslikud, eriti kõnekäänud ja idiomaatika, "iseloomulikud laused" (1). Murdepärasus pole väärtus omaette, ei ole hea ainult "murrete nägu ja mundrit näidata", vaid ka sisu poolest tuleb lugejale pakkuda midagi, "mis rahva praegusest ehk

endisest elust jäänud hinnalist tunnistust annab". (4). Aruandes Venemaa Teaduste Akadeemiale, selle Ajaloo ja Filoloogia Osakonnale 15.XI 1890 rõhutas Hurt kogutud materjalide murdepärasest üleskirjutamist, mis neile lisab väärtust ka keele uurimise seisukohalt. Antoloogiasse "Kaks keelt" on jäetud murdesõnu, sest murdelisused neis on meie laulude rikkus ja meie keele suur vara ja ilu. /63/.

22. **Kõnekäänud** on rahvalaulude kõrval Hurda lemmikliik. Termin kõnekäänd ise koos mõiste piiritlemisega kuulub õigupoolest temale. 1875. a. avaldas R. Kallas EKMS-i aastaraamatus artikli "Nuhtlus ja palk koolis", käsitles peamiselt kõnekäände ja idiomaatikat peksu kohta. Kõnekäändu määratlust ega ka terminit seal ei ole. Oma korrespondentidele oli Hurdal vaja kõnekäändu mõistet selgitada. Ta andis 1892. a. liigituse: võrdlused (tapuaeda näinud = joobnud); pildid (hari läheb punaseks); hellastused (pisikene on suure nurka ajanud = sünnitamine); naljatused (täitapja = põial; nahkpüksid jalga saama = rikastuma); pilkamised (Harju harakas) (80, vrd. ka 19, 69 jm.) See on esimene katse kõnekäändude tihnikusse sihte raiuda. Paar aastat hiljem formuleeris ta: "Kõnekäänud on piltlikud ütlemised ja tähendamised" (küljeluu = naine; urvaplaaster = vitakaristus). Toodud ümbernimetamised kahest sõnast koosneva väljendiga meenutavad tõepoolest skaldide kenningut. Hurt märkas ka, et kõnekäänud moodustuvad mõnikord terviklauseist: "Minu küüned ei hakka enam kuhugi poole kinni" (= nõu on otsas). Grammatilisest tervikkusest hoolimata pole kõnekäänud sisulised tervikud, nad saavad mõistetavaks laiemas kontekstis. Tihti tuli tal seletusi anda ka erakirjades. Kahjuks pole paljud kirjad säilinud.

23. **Meloodiate** kogumist vältis Hurt teadlikult, põhjendades, et ta ise pole suuteline neid kirja panema ega ka nende üle otsustama. K. Preisbergile Amblast vastas ta: "Kaunis on, et ka viisid lauludel kodu üles olete kirjutanud, aga neid palun dr. Hermannile Tartusse saata, kes osavam muusika tundja on kui mina ja siis ka neid viisid paremini tarvitada saab." (75).

24. **Kogumistöö ajalugu.** Ei üleskutsetes ega aruandis pööranud Hurt algul tähelepanu kogujatele ega isikuile, kellelt materjal kuuldud, ei nõutanud ka kogujate ega laulukute-jutustajate eluloolisi andmeid. Kui ta aga 1891. a. kavatses hakata koostama rahvaluule kogumise ajalugu, soovis ta korrespondentidelt vastuseid seitsmele küsimusele nende isiku, töö ja töömeetodite kohta ning pilte (68, 70). Ta on vastuseid saanud üsna palju. 1896. a. Riias näitusel olnud album 108 fotoga on kaduma läinud. Vastav isikulooline materjal on kirjandusmuuseumi käsikirjade osakonnas.

25. **Etnograafiliste kirjelduste** nõutamine oli paratamatu. On ju etnograafia ja rahvaluule naaberteadused. Hurt viitas küll harva etnograafilise aineistiku kogumise vajadusele, aga 1888. a. üleskutse "Paar palvid" kombes-

tikualane küsitluskava nõuab andmeid rahvariiete, tööriistade ja taluhoonete kohta. P. Johannsonilt Suure-Jaanist küsis ta tööriistade kirjeldusi (77). 105. aruandes teatas ta, et Ernst Saabas Suure-Jaanist on lisanud elumajade kirjeldustele pildid. Sporaadiliselt leidub aruannetes vihjeid etnograafilisele andmestikule rohkemgi. Nii on Hurda kogudes koguni puht-etnograafilisi aineid.

26. **Suhtumine uuematesse lauludesse.** Üldtuntud on ka Hurda tõrjuv suhtumine uuematesse lauludesse. See väljendub aruanneteski. Talle ei meeldinud "uema aja kokkuseadmised, mis ei käi vanavara kambriisse" (5, 8, 40, 96). Vahel on vanade hulka uusigi tunginud, aga neid saab eraldada (95, 96, 97). A. Rennitile Tarvastusse kirjutas ta aruandes: "Osast on siin vanal aal uema aja meistrite "ümber tehtud", osast üsna uus. Nii-sugused uuemad ümbersepitsemised ehk vanamoodi valamised esivanemate lauludele mitte põlvedenigi ulatada ... Ma tahan ainult tähendada, et meie muutmata vanu laulusid korjame." (23). Laul Krimmi sõjast olevat uus, ehkki rahvasuus tuttav, lausub ta Priimale (27). Eri-list väärtust ei leia ta ka laulul "Eesti mees ja tema sugu". Juba tekkivaid vahevorme vanade ja uute laulude vahel pidas ta samuti tekstide rikkumiseks (77), kuigi nad iseseisva nähtusena ajalooliselt on olemas, näitavad loõmingu ajalugu ja kujunemist, milleks tuleb lugeda ka ümberseadmisi ning kohendamisi. See on kahetsusväärne Hurda töös. Mõningaid reservatsioone võib siiski leida, kui ta näiteks kirjutab G. Mühlbachi kohta Kadriinas: "Mõned uuemad laulud, mis sekka on juhtunud, on omasuguste hulgas ka tähelepanemise väärt." (77).

27. **Suunamine kõrvalejäävatele küsimustele.** Kogumise territoriaalse intensiivsuse kõrval jälgis Hurt teraselt kõrvale jäävaid žanre. Suurema rõhu asetab ta ikka regilauludele, kõnekäändudele ja vanasõnadele ning tuletas neid kogujatele meelde, näit. Juurus (3). Kui J. Tõnisson Tõstamaalt enam laule ei leidnud, palus Hurt vaadata jutte, vanasõnu ja kombeid (101). Vanu uskumusi palus ta J. Tiituselt Saarest (69, 76, 77). Eriti soovis ta veel jahimeeste uskumusi (33, 71), mida saigi Palamuselt (78). Küsiti arvamusi ning jutustusi kodu- ja metsloomade, lindude, kalade, roomajate ja putukate kohta (78). Ei unustatud ka randlaste ning meremeeste (71), Kihnu ja Kodavere kalameeste uskumusi (33, 48).

Eraldi küsitluse tegi Hurt vägivaldsest naisevõtmisest (veripulmast, vägisaaajast jpm.), mille kohta ta kavatses sõna võtta ka Riia kongressil (121, 123).

Kambjast küsis ta rahvajutte (100), J. Sibulalt täiendavaid selgitusi Võhandu jõe kohta (3). Vahel ta otse rõhutas teisi liike laulude kõrval: "Kui aeg kannatab, iseäranis juttusid üles paneksite. See näitab Teie kõige sündsam materjal olevat." (59).

Aruanded kinnitavad, et iga tähelepanujuhtimine

andis nii või teisiti tulemusi.

28. **Variantide teadusliku tähtsuse mõistmine** eesti folkloristikas algab Hurdast. 1890. a. aruandest loeme: "Teisenditest nähakse selgesti ära, missugused materjalid kõige ligemalt leida on ehk igale maakonnale oma- sed. Peale selle täiendavad teisendid enamiste ikka asja ühest ehk teisest küljest." Teisendid ei vähenda kogude väärtust, neist on kasu teadusele (63). Neli aastat hiljem lisas ta, et teisendid näitavad nähtuse levikut, on aluseks statistilistele vaatlustele ja tõstatavad seega "korjanduste hinda" (103). Teisendid täiendavad üksteist (68) ja esindavad ka kohalikku murret. See on tabav variantide iseloomustus, kuigi tänapäeval omistame variantidele ja variaablusele veelgi suuremat tähtsust.

Uurijana on Hurt variante siiski mõnevõrra kasutanud, kuigi ta algul suhtus neisse ükskõikseltselt, aga tagasi siiski ei tõrjunud /64/. Variantide ja nende praktilise kasutamise kohta Hürda poolt võiks märkida veel järgmist.

19. sajandi viimasel veerandil intensiivistus "Kalevala" uurimine Soomes, eriti keeleteadlase ja kultuuri- ning ühiskonnateadlase Otto Donneri tegevuse tulemusena. Donner oli avaldanud 1866. a. "Kalevipoeg jumalaistaruilisel ja historiallisel kannal" ning 1871. a. "Der Mythus vom Sampo". "Kalevala" ei kõlbavat tema järgi uurimise objektiks nende koostisosade poolest. Peab tundma selle aluseks olevate pärimuste ajaloolist arengut. Selleks on vaja avaldada kõik rahvasuust üleskirjutatud variandid. Ta tegi 1866. a. Soome Kirjanduse Seltsile sellekohase ettepaneku. Et variantide rohkuse tõttu võib tulla väljaandest paar tosinat köidet, oleks vältimatu töödelda aineid mingil viisil. See võiks toimuda kahele: 1) temaatiliselt, kusjuures variantidele lisatagu päritoluandmed ning informatsioon nende mujal esinemise kohta; 2) asetada "Kalevala" ise teisendite rühmitamise aluseks ning kõik runod valgustada läbi sellelt seisukohalt, kuidas "Kalevala" käsitab oma praktiliselt tõelist rahvapärimit: mitu varianti tähelepanualusest runost on olemas, kust kirja pandud ja muudki. Kui mõni variant erineb "Kalevala" omast suuresti, tuleks see avaldada tervikuna /65/.

Kui O. Donneri ettepanekul otsustati välja anda "Kalevala"-ainelised eepilised laulud, tekkis automaatselt küsimus samateemaliste eesti rahvalaulude väljaandmisest. Neid leidis mõneti juba Hurda kogudes, mis olid siis veel algusjärgus, aga nende hulk kasvas pärast 1888. a. üleskutset. Tõepoolest suudeti trükkis avaldada ainult üks köide "Kalevalan tosinnot" 1888, mis sisaldas ka eesti "Loomislaulu" kõik variandid. 1893. a. otsustas Soome Kirjanduse Selts avaldada ka eesti lüroepilised laulud omaette pealkirjaga "Eesti rahva vanavara. Monumenta Estoniae antiquae. I. Eesti rahva eepilised laulud." /66/. Väljaande aluseks pidid saama Hurda kogud, väljaande peamiseks koostajaks paluti Kaar-

ESTONUM CARMINA POPULARIA

EX

D:RIS JACOBI HURT
ALIORUMQUE THESAURIS

EDIDERUNT

M. J. EISEN	OSKAR KALLAS
KAARLE KROHN	WALTER ANDERSON
VIHTORI ALAVA	V. GRÜNTAL

VOLUMEN PRIMUM

TARBATI
SOCIETAS LITTERARUM ESTONICA
MCMXXVI

ESTONUM CARMINA POPULARIA

EX

D:RIS JACOBI HURT
ALIORUMQUE THESAURIS

EDIDERUNT

M. J. EISEN OSKAR KALLAS
VIHTORI ALAVA WALTER ANDERSON V. GRÜNTAL
KAARLE KROHN OSKAR LOORITS ELMAR PÄSS

VOLUMEN SECUNDUM

TARBATI
SOCIETAS LITTERARUM ESTONICA
MCMXXXII

le Krohn. Ettepanek kinnitati Seltsi koosolekul 7. märtsil 1894 /67/. Alustati ühtlasi ettevalmistustega. Es-malt hakati Peterburis Hurda juures tekste kopeerima. Il-mus ka proovitrükk laulust "Kannel". Väljaandmisprint-siibid koostas Kaarle Krohn, kes fikseeris ka variandi-terviku lahutamise kontaminatsioonielementideks. Kui Bo-reniuse ja J. Krohni väljaanne "Kalevalan tosinnot" an-dis variandid tervikuliselt koos kõigi liitosadega, ku-jutas käesolev otsus juba olulist erinevust.

Mitmesugustel põhjustel jäi väljaanne siiski ilmu-mata /68/. Algatust samadel põhimõtetel asuti realiseer-ima siiski, küll üle veerandsajandi hiljem väljaandega "**Eesti rahvalaulud**" I (1926) ja II (1932), sisuks 18 eesti lüroepilist laulu. Pealkirjas leidub märge: "Dr. Jakob Hurda ja teiste kogudest".

Kuigi Hurt Kaarle Krohni ettepanekuga varianditer-liku küsimuses vastumeelselt nõustus, jäi ta selles as-jas siiski oma südames eri seisukohale. Ja eesti rahva-laulude väljaandmise ajal polnud teda enam ebaõige ot-suse realiseerimist pidurdamas.

Vaidlus kontaminatsiooniliste tekstide avaldamise viisist on kestnud aastaid, s.o. kas need avaldada koos kõigi lisadega või elimineerida lisad omaette. K. Krohn nõudis liittekstide lahkamist osadeks ja paigutada osad nende kuuluvuse järgi eri tüüpidesse. Nii eraldati võõ-rad osad ka väljaandes "Eesti rahvalaulud" I ja II. Väl-jajäetud osade olemasolu võib järeldada värsinumeratsi-oonist, sest värsinumbrid anti terviklaulule. "Setukes-te lauludes" kasutas Hurt vahepealset moodust: eraldas omaette liht- ja liitlaulud. (Vt. "Setukeste laulud" I.) H. Tampere avaldas "Vana Kandle" III ja IV köites ter-vikteksi seal, kus leiduvad põhitüübi variandid, kon-taminatsioonilised osad viidatakse seal, kuhu nad kuu-luvad oma sisult /69/. Eraldatud on mitte ainult temaa-tilist tervikut moodustavad värsirühmad, vaid koguni mõ-nevärsilised lõigud, sealhulgas paljudes lauludes kin-nistunud värsirühmi.

29. **Muid teoreetilisi probleeme.** Riia kongressi ette-kande Hurda enda tehtud eestikeelne tõlge sisaldab rea ettekandja kasutusele võetud termineid. Rahvaluule tä-henduses kasutas ta **vanavara** või **rahvamälestused**, rahva-luuleteadus oli **rahvateadus e. folklore**, liikidest nimetab ta **vanu laule**, ka **laule**, **muinasjutte**; eepilise proosažanri märkimiseks (jutud, muistendid ja pajatused koos) on ta **kohalised jutustused**. Tegemata vahet muinasjutu ja muisten-di vahel, näib ta nende erinevat olemest siiski mõist-vat. Veel kasutas ta järgmisi termineid: **vanasõnad**, **rah-vamõistatused**, ta eraldas siit **kunstmõistatused**, mis on va-hel rahvasuhu tunginud, **iseäralised kõnekäänud**, **kohanimed**, **inimeste kombed** ja **pruugid**, **rahva usk** ja **ebausk**, **nõiasõnad**, **va-nad arstimised**, **lastemängud**, **mängud**, **ajaloolised mälestused** (= rah-vapärase kroonika, mälestusjutustused), **rahvanaljandid**, **tõisendid**.

Kõnekäänu ja rahvaluule mõiste selgitamise kõrval pidi ta selgitama või selgitust nõudma teistegi liikide

Monumenta Estoniae antiquae

Thesaurus antiquus,

carmina, sermones, opinioniones aliasque antiquioris aevi
commemorationes Estonorum continens.

Permittis sociis adiuvantibus
collegit et edidit

Dr. Jacobus Hurt.

Partis prima. Carmina popularia
Volumei primum

Helsingforsiae,
Sumptibus et Typis Societatis Litterarum Fennicae
1904.

Setukeste laulud.

Pihkva-Eestlaste vanad rahvalaulud,

uhes Rapinä ja Vastseliina lauludega.

valja annud

Dr. Jakob Hurt.

Esimese köide.

Helsingis,
Suome Kirjanduse Seltsi Kulu ja Kirjandega
1904.

kohta. Pikalt arutles ta, milline on Kaval-Antsu ja Uulispilli Antsu suhe muinasjutus. Oma põhjalikkuses kujunes arutlus juba selle muinasjutu geneesi selgitamiseks (124). Hurda-poolseid termineid leidub ka 1888. a. ilmunud "Paaris palves".

30. **Rahvalaulude liigitamine** pole Hurdal veel lõplikult välja kujunenud ega kõigiti põhjendatud, kuigi "Vana Kandle" väljaanne seda otse vajas. Selles leidub veel lünki ja kunstlikke tüüpide kokkuviimisi. Ta rühmitas oma materjali temaatiliselt ja sai nõnda kaks-teist rühma (**salka**) /70/. Siiski on see võrratult loogilisem tema eelkäija A.H. Neusi liigitusest (vt. "Ehstnische Volkslieder" I - III).

31. **Väljaanded.** EKMS-is esitas Hurt 27.IX 1875 rahvaloomingu trükkimise plaani, mis nägi ette kuus seeriat: 1) vana kannel (laulud), 2) vana tarkus (vanasõnad ja mõistatused); 3) vana usk; 4) vanad jutud; 5) vanad kombed ja 6) lauluviisid /71/. Esmakordselt ilmus nimetus "Vana Kannel" avalikkuse ette 1871. a. üleskutses /72/.

Olulisimaiks väljaandeiks kujunesid "Vana Kannel" I ja II (1875 - 1886) ja "Setukeste laulud" I - III (1904 - 1907). Viimased ilmusid seeriapealkirjaga "**Monumenta Estoniae Antiquae**" I (nimetus leidis ka O. Kalda rahvaluule kogumise päevikus 1888. ERA I 2, 14). Tiitel on kasutusel ka praegu jätkuvas regilaulude tekstikriitilises väljaandes. Tekstide publitseerimisest olid huvitatud ka üldsus ja paljud korrespondendid. Esmajärguliseks pidas Hurt laulude avaldamist ja alustas neist (96). 1889. a. kavatses ta "Vana Kandle" III köitena välja anda Viljandi kihelkonna laulud (19, 20), see aga jäi teostamata. 1891. a. nimetas ta jooksvat aastat vanavara väljaandmisel otsustavaks (68). Pole selge selle väite alus. Juba suurkogumise algul rõhutas ta vajadust tekste pidevalt trükkida, mis "Vana Kandle" esimeste osadega oli alguse saanud (4). Teoksil oli ka "Seturaamatu" ilmutamine, millele pidid järgnema veel muudki (9). Rahvalauluväljaannetega sai Hurt ühtlasi eesti rahvaluuletekstoloogia rajajaks. Reeglid oma aja tasemel on "Vana Kandle" eesti- ja saksakeelses saatesõnas. Need on järgmised /73/.

1. "Vana Kannel" on **teaduslik** väljaanne, kus leiduvad laulutüüpide kõik variandid, kõrgeväärtuslike pärlite kõrval on ka vähemväärtuslikud, ning fragmendid, mis võivad siiski kasulikuks osutada uurijaile.

2. Seega on VK (Setukeste lauludest alates "Monumenta Estoniae Antiquae") laulude **põhikogu**, kus leiduvad nii käsikirjalistes kogudes kui ka juba trükis ilmunud variandid. Hurt kordab siingi kogumisjuhendeis juba väljendatud: olemasolev aines tuleb säilitada tuleviku vajadusteks, aga ka kontrolliks /74/.

3. Laulud koondas Hurt topograafilis-tüpoloogilisel printsiiбил: variandid **laulutüüpide** järgi, laulutüübid järjestas kihelkonniti või kihelkonnarühmiti. Sellest seisukohast tegi Hurt põike "Setukeste laulu-

de" väljaandmisel sellega, et liitis setude lauludele ka Rápina ja Vastseliina laulud. Territoriaalses ühtsuses lõi Hurt kahtlema, nagu ta ise väidab:

"Uurijatele kergituseks olen Setude lauludega ka **Rápina ja Vastseliina kihelkonna laulud** Liivimaalt ühendanud, sest et need keelemurde ja sisu poolest setu lauludega kõige ligemad sugulased on, nagu nimetatud kihelkondadel ka piirid Setumaaga otse kokku käivad. Pääle selle näikse, et mõned laulud, mis küll Rápinas ehk Vastseliinas üles on kirjutatud, siiski ehk Setumaalt pärit on, kust nad üle piiri naabrikihelkondadesse on tulnud. Seda enam oli õigust need Setu lauludega üherdada." /75/. Võrumaa kihelkondade lahutamine Setumaast olevat raske, nende ühendamine aga kerge. Seda praktikat kritiseeris teravalt V. Reiman /76/. Arvustajaile vastuseks kordas Hurt "Setukeste laulude" II köite saatesõnas sisult oma varasemat seisukohta, rõhutades aga veel, et osa Rápinaast leitud laulikuid otse pärineb Setust /77/.

Selline oli ja võib olla mujalgi asjade käik, kui on otse teada võõrsilt (siin Setust) pärinev laulik. Aga otsemõjutused ei tarvitse sugugi olla hilised ega juhuslikud, vaid pidevad, võib olla tekkinud otse omaette kultuurirajoon. Tõepoolest võivad kihelkonnad jaguneda väiksemaiks ühikuteks või rohkem kui ühe kihelkonna materjal võib olla sama karakteriga, mis lükkab ümber kihelkonna kui ainuõige aluse rühmitamisel. Nii kaugele asja uurida Hurt ei jõudnud, aga praktiline äratundmine viis teda senisest praktikast kõrvale. Pealegi jäi ta oma veendumustele kindlaks kriitikast hoolimata. Hurda õigsuses pole põhjust kahelda.

4. Laulud lubati trükkida selles vormis, nagu neid oli lauldud või retsiteeritud, s.o. **muututeta**. Eraldatud on lubaduste kohaselt üksnes täiesti arusaamatud või obstsõõnsed värsid, elimineeritud ka antud laulu ilmselt mittekuuluvad osad. Seega pidi olema tagatud laulu ürgne kuju. Hilisemad uurimused kinnitavad, et just mainitud elimineeringud on uurijale tingimata vajalikud, sest arusaamatusi saab õiendada ja liitumised näitavad kas lauliku kalduvusi või liikumiste mitmesuguseid tendentse.

5. Käsikirjade kirju ja ebakorrektnet **ortograafia ühtlustati**. Paljud kogujad olid päris väikese haridusega. Silmas pidades murdeiseärasusi kasutas Hurt mõningaid muudatusi ja lisamärke. Kõige ohtlikum, arusaadavalt, on ühtlustamine seal, kus rahvakeele ja rahvalaulukeele areaalid ei ühti või kus kihelkond ise jaguneb kaheks või mitmeks allosaks. Pealegi varitseb keelelise ühtlustamise korral väga vanade arhaismeid kaotsimineku oht.

6. Laulude **rühmitamine** on temaatiline sel määral, kui see vastava aja tasemel oli võimalik. H. Tampere näib aga olevat teisel arvamusel /78/. Hurt on temaatilist jaotust ikka silmas pidanud. Veel on huvitav lisada, et Hurt pidas lauludest arusaamiseks vajalikuks

anda keskkonnast lugejale ettekujutus, praegusel juhul setudest brošüüriga "Über die Pleskauer Esten" (1904).

7. Kommentaaride kirjutamisest pidi Hurt loobuma ettevalmistuse ja aja puudusel.

Hurt peab esijoones silmas ikkagi uurijat, kelle jaoks kogu materjal on mõeldud. Aga leiab ju siit tekste ka esteetilisel eesmärgil materjali kasutaja.

Nii said need väljaanded ühtlasi kogumise tulemuste omamoodi kontrolliks.

8. Meloodiaid Hurda väljaannetele ei lisatud, kuna autor neid ei kogunud ja ka üldse oli meloodiate kogumine vähese ulatusega ning juhuslik.

Kogujad soovisid, et Hurt kogutud käsikirjadest ja siiamaani trükitud paremaid lauludest antoloogia avaldaks. Hurt lubaski tingimusel, et kogumine jätkuks senise pingega (49). Antoloogiat Hurt küll ei avaldanud, aga ta redigeeris kogumikus "Setukeste laulud" I ilmunud variantidest "Ilulaulu" ja "Kalmuneiu" lugemispeemideks /79/. Sellest pidi kujunema "Kanteletari"-tüüpi kompilatsioonide valimik. Osa laule kavatses ta anda algupärase versioonis, osa kompilatsioonidena /80/. Kavatsuse kriipsutas läbi Hurda surm. Laulude töötlemisel oli kasutatud nn. sulatamise meetodit, nagu seda kasutas Lönnrot "Kalevalat" koostades.

Kompilatsioon-antoloogia "Kaks keelt" oli vajalik lugemisteos teaduslike väljaannete kõrval, ilulugemiseks, nagu autor ise nimetab /81/. Ilmumise järel tekitas see praegusele kasutajale arusaamatul kombel vastuseisu mitme tuntud isiku poolt. Seesugusel väljandel puuduvat "mulla hais", sest laulud on "õpetatud mehe arvustus ja sulatamise ahjust läbi käinud" /82/. Ja ometi igatseme praegugi seesugust arukalt tehtud mitme variandi põhjal tervikuks kujundatud valikväljaannet, mis uurijaid ei sega ja mis rahvaluule olemust väarendada ei suuda, küll aga pakuvad esteetiliseks kasutamiseks rohkem kui lünklikud üksikvariandid*.

32. **Tõkked ja takistused.** Peale rahaliste raskuste kerkis Hurda ette ka vastuseisjaid. Mõned potentsiaalsed andmete andjad olid rahvatargad ja -arstid ning sellepärast ei avaldanud nad omi teadmisi ja tarkusi. Kogumist segas oluliselt ka kohatine hernhuutlik kitsarinnalisus /83/.

Kõige intensiivsema kogumise ajal alustasid vaimulikud eesotsas Rudolf Kaldaga rünnakut Hurda vastu süüdistusega, nagu oleks rünnatav rahvaluule kogumise tööga rikkunud inimesi moraalselt. Hurt tõrjus süüdistuse küll tagasi (52), aga mingi vari jäi /84/. Kui Hurt teatas, et järgmise köitena avaldatakse Viljandi kihelkonna laulud, hakati ka selle teele veeretama komistuskive, mida ta ütles tahtvat uuel aastal ära koristada (94). Osa takistusi oli jälle vaimulikkude veeretatud.

33. **Paralleelse töötegitaja ilmumine.** Tingimustes, kus üksikisikud koguvad materjale eraldi omaette, on nende

* Hurda väljaannete saamisluгу käsitleb eraldi uurimus.

vahelised kollisioonid paratamatud. Kumbki ei tea teise kogutu sisu, hulka ega väärtust ja korrespondendid saadavad materjale enamasti ainult ühele. See tähendabki killustamist. Niisuguseks kujunenud olukorrast kasvaski välja Hurda rünnak paralleelselt töötava Eiseni vastu, kes 1887. a-st kogus algul mõistatusi ja oli juba 1882. a-st peale **asunud** rahvajutuväljaannete publitseerimisele ning kogus nüüd igasugust traditsiooni iseseisvalt. "Kandkem oma esivanemate vara ühte aita," soovitas Hurt (74) /85/. Vanavara koondamine ühtekokku oli arusaadav ja asjalik nõue, see kergendaks kasutaja tööd. Mõlemate kogujate suure töö vilj jõudis ka ühisesse teraskeldrisse 1927. a. Eesti Rahvaluule Arhiivi asutamisega ning teenib tänapäevalgi eesti rahvaluuleteadust.

Praktilises töös kujunes välja Hurda idee - kogu kättesaadav aines kanda ühte kohta, kus see oleks kõigi vajajate kasutuses, ja kindlustada selle säilimine järelpõlvedele. Et 19. saj. lõpu poole oli eriti vanade laulude kogumine nende ununemise faasi jõudmise tõttu muutunud kiireks, jõuti otstarbeka kogumismeetodi kasutuselevõttuga päästa õige oluline osa materjalist. Vabatahtlikkude korrespondentide võrgu väljakujunemisega sai rahvas ise **oma loomingu** talletajaks. Juba kogumise käigus selgitas Hurt **lõnga** ja puudused saabunud materjalis. Ühtlasi seadis ta **käsit**kirjad ka säilitamiseks korda. Tal näib olnud provisoorne registergi. Loomulik, et Hurdal kui avarapilgulisel ja ettenägelikul teadusemehel kujunes ühtlasi välja publikatsioonide üldplaan, mille ulatuslikku teostamist tõkestas tööjõu- ja rahapuudus. Selginesid ka praeguseni kasutamiskõlblikud printsiibid, mis näevad ette materjalide korraldamist ja publitseerimist ühtaegu kihelkondade ja liikide järgi. Lõpuni välja arenemata jäi esteetilisest eesmärkidel koostatud redigeeritud ja **kompileeritud** tekstikogu. Vajadus sellise järele pole praegugi kadunud. Selle tõestuseks olgu kasvõi "Ilulaulu" ja "Kalmuneiu" üldkasutatavus just Hurda versioonis. Seesuguse väljaande seeriapealkirjaks jäigi "Vana Kannel".

Suurte hulkade kaasahaaramiseks oli vaja teha selgeks kõigile, mis hind on sellel töö, mille **tegemiseks** neid kutsutakse. Ükski inimene ei taha teha tühist ega ka tühja tööd. Hurt nägi aga ette ka vastaseid **oma** tööle, kellele ta lõõgivalmilt vastu astus ning tugevat toetamist leidis nii kaastööliste kui ka paljude sõprade poolt. Korrespondentide kaaskirjad kinnitavad seda vaimset kontakti, mille kogumise organiseriija suutis luua. Küllap said Hurda kirjutustest selgeks kogutava aine olemus, väärtus, funktsioon j.m. Seda tegi Hurt ajal, kus peaaegu kõikjal oli levima hakanud vaen kõige minevikulise vastu. Teadmiste andmine oli üks vahendeid, millega ta oma eesmärgile jõudis.

Me lõikame Hurda töö vilja, mida senisest rohkem oleks vaja panna teenima ka tänapäeva inimest /86/.

Kasutatud allikad ja kirjandus

1. Hurt, J. Meine Sammlung estnischer Volksüberlieferungen im Jahre 1888 // St. Peterburger Zeitung. - 1888. - 18.XII-Nr. 353.
2. Hurt, J. Vana Kannel I. - Tartu, 1886. - Lk. VI: "Korjamise aeg oli mul aasta 1860 ja 1866 vahel ja siis aasta 1868 ja 1872 vahel."
3. Hurt, J. Meine Sammlung.
4. Hurt, J. Vana Kannel I. - Lk. XI.
5. Rosenplänter, J.H. Beiträge. - 1817. - VIII.
6. Prüller, P. Eesti rahvaastronoomia // Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist. - Tallinn, 1968. - I. - Lk. 14 - 15.
7. Vt. ka: Kreutzwald, Fr.R. Maailm ja mõnda. - Tartu, 1953. - Lk. 236.
8. Ligemalt: Laugaste, E. Alexander Heinrich Neusi osa eesti rahvaluuleteaduse ajaloos // TRÜ toim. 259. - Tartu, 1970. - Lk. 114 - 116.
9. Laugaste, E. Mõnda A.F.J. Knüpfferi folkloristlikust tegevusest // Keel ja Kirjandus. - 1977. - Nr. 7. - Lk. 419 - 420.
10. Sitzungsberichte d. GEG. - 1886. - Lk. 15 - 17; eesti keeles Kreutzwald, Fr.R. Maailm ja mõnda. - Tallinn, 1953. - Lk. 146 - 148; eesti lõikuskommetest.
11. Sitzungsberichte d. GEG. - 1870. - Lk. 31 - 32.
12. Eesti Postimehe Lisaleht. - 1871. - Nr. 1, 2. Sama ka teoses: Hurt, J. Pildid isamaa sündinud asjust. - Tartu, 1879. - Lk. 15 - 19.
13. Hurt, J. Pildid isamaa sündinud asjust. - Tartu, 1879. - Lk. 55.
14. Eesti Postimehe Lisaleht. - 1871. - Nr. 27.
15. Eesti Postimehe Lisaleht. - 1871. - Nr. 26. - Lk. 153, 154; Nr. 27. - Lk. 173.
16. Selle küsimuse kohta vt. ka Laugaste, E. Tartu kujunemine rahvaluule uurimise keskuseks XIX sajandil // Kodulinn Tartu. - Tallinn, 1980. - Lk. 152; Eesti Postimehe lisalehes 1871, nr. 26, 27 sõnastab ta: "Korjaku siis mõistlikud mehed ka kõige inetumaid rahva mälestusi ja kõige jõledamat ebausku ja pangu kõik sündsaste kirja. Sest võib rahva juhatajatele ja nende läbi rahvale enesele suur kasu tulla."
17. Tartu Kalender 1872. ajastaja pääle. - Lk. 51 - 52.
18. Eesti Kirjameeste Seltsi aastaraamat. - 1873. - Lk. 72 - 73.
19. Eesti Postimees. - 1876. - 31.III. - Nr. 13.
20. Hurt, J. Kõne eesti vanavara korjamisest muinasaja uurijate kongressil Riias augustikuus 1896 // Olevik. - 1896. - 3.XII; 1897. - 14.I.
21. Eesti Postimees. - 1876. - Nr. 25. - Lk. 193 - 194.
22. Oma Maa. - 1884. - Lk. 184 - 186.
23. Eesti Kirjameeste Seltsi aastaraamat. - 1882. - Lk. 69 - 77.

24. Meelejahutaja. - 1886. - Nr. 29. - Lk. 230 - 231.
25. Oma Maa. - 1886. - 22.IV. - Nr. 1. - Lk. 21.
26. /Tru/ll, M. Kirjalikust vanavara korjamisest // Saarlase Lisa. - 1886. - Nr. 10.
27. Eesti Postimees. - 1883. - 16.III. - Nr. 7.
28. Sakala Lisa. - 1886. - Nr. 21.
29. Olevik: - 1887. - 18.I. - Nr. 21.
30. Olevik. - 1888. - Nr. 8, 9, 10, 12. Rööbiti ka "Postimehes". Tekstikriitilise kordustrükina vt. Kruus, H. Jakob Hurda kõned ja avalikud kirjad. - Tartu, 1939. - Lk. 229 - 240.
31. Postimees. - 1888. - 12.IV. - Nr. 44.
32. Hurt, J. Hүүdja heal // Olevik. - 1894. - Nr. 3. Sama ilmus "Postimehes", "Eesti Postimehes" ja "Lindas".
33. Laugaste, E. Kätemaksumotiiv eesti regivärsilistes orjuslauludes // Saaksin ma saksa sundijaks. - Tallinn, 1976. - Lk. 66; Laugaste, E. Eesti rahvaluuleteaduse ajalugu. - Tallinn, 1980. - II. - Lk. 20.
34. Uus Aeg. - 1901. - 23.VI. - Nr. 50. - Lk. 3; Olevik. - 1897. - Nr. 29 (129. aruanne).
35. Ettekande tekst ilmus prantsuse ajakirjas "La Tradition" (1889), eesti keeles "Olevik" 22.I 1890, nr. 4. J. Hurda kohta lausunud ettekanne sissejuhatavad sõnad kõlavad V. Reimani tõlkes järgmiselt: "Ma tahan teile /---/ eesti vanavara uurijat tutvaks teha ja teda ülendades näidata, kuidas niisugused üksikud mehed rahva hingeelu uurivad, mineviku mälestused üles tähendavad ja õpetatud maailmale kõrge hinna väärilist materjali uurimiseks valmistavad." Tekst ilmus ka: Mohrfeldt, A. Jakob Hurt. Eesti ärkamisaja suurkujusid. - Tartu, 1934. - Lk. 102 - 105.
36. Viidalepp, R. Jakob Hurda üleskutse "Paar palvid" // Keel ja Kirjandus. - 1980. - Nr. 5. - Lk. 282 - 290; eriti lk. 287 - 288.
37. Kruus, H. Jakob Hurda pärand eesti rahvuslikule mõttele // Jakob Hurda kõned ja avalikud kirjad. - Tartu, 1939. - Lk. 30.
38. J. Hurt C.R. Jakobsonile 28. oktoobril 1875 // Eesti Kirjandus. - 1924. - Nr. 5. - Lk. 222.
39. J. Hurt C.R. Jakobsonile 1. märtsil 1876 // Eesti Kirjandus. - 1924. - Nr. 5. - Lk. 225.
40. J. Hurt C.R. Jakobsonile 14. nov. 1876 // Eesti Kirjandus. - 1924. - Nr. 5. - Lk. 224.
41. J. Hurt C.R. Jakobsonile 7. juunil 1878 // Eesti Kirjandus. - 1924. - Nr. 5. - Lk. 224.
42. Eesti Üliõpilaste Seltsi album. - Tartu, 1889. - I. - Lk. 59 - 61.
43. Detailne statistika on R. Viidalepalt (Eesti Kirjandus. - 1939. - Lk. 310).
44. Hurt, J. Vana Kannel I. - Lk. XX jj.

45. Hurt, J. Über die Pleskauer Esten oder die sogenannten Setukesen // FUF. - 1904. - IV. - Lk. 1 - 2.
46. Olevik. - 1894. - 27.VI. - Nr. 26.
47. Krohn, K. Jakob Hurt // FUF. - 1907. - VII. - Anzeiger. - Lk. 72 jj.
48. Olevik. - 1888. - 28.III. - Nr. 13.
49. Postimehe eralisa. - 1903. - Nr. 272 juurde.
50. Hurt, J. Meine Sammlung.
51. Hurt, J. Mis lugu rahva mälestustest pidada // Eesti Postimehe Lisaleht. - 1871. - Nr. 26 - 27.
52. Hurt, J. Mõni pilt isamaa sündinud asjost // Eesti Postimehe Lisaleht. - 1871. - Nr. 1 - 2.
53. Tarto Kalender. - 1877. - Lk. 42.
54. Hurt, J. Mis lugu rahva mälestustest pidada.
55. Ligemalt: Hurt, J. Mis lugu rahva mälestustest pidada.
56. Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat (1933/1934). - Tartu, 1934. - IX. - Lk. 240.
57. Eesti Kirjameeste Seltsi aastaraamat. - 1877. - V. - Lk. 79.
58. Eesti Kirjameeste Seltsi aastaraamat. - 1878. - Lk. 5.
59. Viidalepp, R. Jakob Hurt - geniaalne rahvaluule ko-
guja // Eesti Kirjandus. - 1939. - Lk. 306.
60. Hurt, J. Hüüdja hääl // Linda. - 1894. - Nr. 4. - Lk. 50.
61. Kartograafiliselt on kujutanud Hurda kaastöölise paiknemist ja kogumistihedust R. Viidalepp: Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat IX - X.
62. Eesti Kirjameeste Seltsi aastaraamat. - 1877. - V. - Lk. 71.
63. Hurt, J. Kaks keelt "Vanast Kandlest". - Tartu, 1906.
64. Hurt, J. Meine Sammlung
65. Ligemalt: Hautala, J. Suomalainen kansanrunouden-
tutkimus. - Helsinki, 1954. - Lk. 171 - 172.
66. Suomen Kansan Vanhat Runot I. Vienan läänin runot I . - Helsinki, 1908. - Lk. I - III; Suomi III 9: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kes-
kustelemukset v. 1893 - 1894. - Helsinki, 1894.
67. Suomi III 9. - Lk. 104 - 105.
68. Ligemalt: Tampere, H. Jakob Hurda rahvaluule väl-
jaandmistööst ja selle printsiipidest // Paar
sammukest eesti kirjanduse ja rahvaluule uuri-
mise teed. - Tallinn, 1958. - I. - Lk. 148 -
150.
69. Näit. "Vana Kannel" III tüübis "Neiu tahab saksale",
kus üks variant moodustub ainult neljast reast
kontaminatsioonis, trükitud tekst tervikuna
tüübis 120 "Ei lähe ilusale mehele", kus lei-
dub variandi põhiosa. "Neiu tahab saksale" all
(tüüp 118) var. nr. 1 leidub viide: Vt. laulu-
tüüp nr. 120 "Ei lähe ilusale mehele", var.
nr. 1.

70. Hurt, J. Vana Kannel. - II. - Tartu, 1886. - Lk. IX.
71. Eesti Kirjameeste Seltsi aastaraamat. - Tartu, 1875. - III. - Lk. 101.
72. Hurt, J. Palve neile, kes jutustusi isamaa sündinud asjost armastavad // Eesti Postimehe Liisaleht. - 1871. - Nr. 27.
73. Vana Kannel. - Tartu, 1886. - I. - Lk. VI - XX.
74. Setukeste laulud. - (1904). - I. - Lk. XI.
75. Setukeste laulud. - (1904). - I. - Lk. XI.
76. Linda. - (1904). - XVI. - Lk. 290 - 294.
77. Setukeste laulud. - (1905). - II. - Lk. VI - VII.
78. Tampere, H. Jakob Hurda rahvaluule väljaandmistööst ja selle printsiipidest // Paar sammukest eesti kirjanduse ja rahvaluule uurimise teed. - Tallinn, 1958. - Lk. 154 - 155.
79. Hurt, J. Kaks keelt "~~Vanast Händlõst~~".
80. Vt. Hurda arvamus üleskutses "Palve neile, kes jutustusi isamaa sündinud asjost armastavad".
81. Hurt, J. Kuidas tuleb vanu rahvalaulusid ilulugemiseks välja anda // Postimees 1906. - 22.IV. - Nr. 90.
82. Reiman, V. (Retensioon). - Postimees. - 1906. - 4.III. - Nr. 52. Vt. ka: Raud, K. Noli me tangere // Postimees. - 1906. - 22.IV. - Nr. 90; Laugaste, E. Eesti rahvaluuleteaduse ajalugu. - Tallinn, 1980. - II. - Lk. 22 - 29.
83. Hurt, J. Kõne Riias 1896 // Olevik. - 1896. - 10. XII. - Nr. 50.
84. Laugaste, E. Eesti rahvaluuleteaduse ajalugu. - Tallinn, 1963. - Lk. 374.
85. Vrd. Üleskutses "Hüüdja heal", lk. 50.
86. Hurda tööst ülevaate saamiseks, ühtlasi tunnustuse ja hinnangu andmiseks avaldati "Eesti Üliõpilaste Seltsi album. Esimene leht" 1889. a. tema 50. sünnipäeva puhul. Selles ilmus V. Reimani artikkel "Nullakaevajad", esimene eest rahvaluuleteaduse ajaloo lühiülevaade, uuesti artiklite kogus "Kivid ja killud" I, 1907. A. Mohrfeldti kirjutatud lühimonograafia "Jakob Hurt. Eesti ärkamisaja suurkujud" leidub peatükk "Hurt tööil vanavara väljadel" (lk. 94 - 121). Hurda sajanda sünnipäeva tähistamiseks ilmutas ajakiri "Eesti Kirjandus" 1939 R. Viidalepa artikli: "Jakob Hurt - geniaalne rahvaluulekogu", mis eelmistele mõnevõrra uutki lisab. Hurda publikatsioonidest kõneleb H. Tampere lühiuurimus "Jakob Hurda rahvaluule väljaandmistööst ja selle printsiipidest" teoses "Paar sammukest eesti kirjanduse ja rahvaluule uurimise teel" I. Tallinn, 1958.

J. HURDA ARUANNETE NIMISTU 1888 - 1906

Oma suurüleskutsega seoses hakkas dr. Jakob Hurt koostama saadud üleskirjutuste kohta aruandeid, mida eesti ajakirjandus meelsasti uurijani viis. Kõige järjekindlamalt tegi seda "Postimees" (Post), kogusummas 155 nummerdatud aruannet, lisaks üks numbri- ta 1888. a. kohta.

Üsna järjekindlalt avaldas ka "Olevik" (Ol), kuigi mitte lõpuni. Rahvaluule kogumine Hurda nime all katkes järeksult koguja surmaga 13. jaanuaril 1907.

Kuna aruannete leidmine osutus küllalt tü- likaks, koostas E. Laugaste aruannete nimistu, mis kergendab aruande leidmist.

Aruanded on vajalikud uurijale, sest need sisaldavad Hurda hinnanguid saadetistele ja muidki andmeid.

1888

1. Post 29. III, nr. 38.	22. Post 7. II, nr. 15.
2. Post 12. IV, nr. 44.	23. Post 11. II, nr. 17.
3. Ol 2. V, nr. 18.	24. Post 18. II, nr. 20.
4. Post 21. V, nr. 58.	21. II, nr. 21.
5. Post 6. VI, nr. 65.	25. Post 25. II, nr. 23.
6. Post 28. VI, nr. 71.	28. II, nr. 24.
7. Post 12. VII, nr. 77.	26. Post 7. III, nr. 26.
8. Post 30. VII, nr. 85.	11. III, nr. 28.
9. Post 13. VIII, nr. 91.	14. III, nr. 29.
10. Post 10. IX, nr. 103.	27. Post 21. III, nr. 32.
11. Post 17. IX, nr. 106.	28. Post 25. III, nr. 34.
12. Post 27. IX, nr. 110.	30. III, nr. 36.
13. Post 11. X, nr. 116.	29. Post 30. III, nr. 36.
14. Post 25. X, nr. 122.	30. Post 30. III, nr. 36.
15. Post 1. XI, nr. 125,	31. Post 4. IV, nr. 38.
3. XI, nr. 126.	8. IV, nr. 40.
16. Ol 14. XI, nr. 46.	32. Post 18. IV, nr. 42.
17. Post 29. XI, nr. 137.	22. IV, nr. 44.
1. XII, nr. 138.	33. Post 25. IV, nr. 45.
18. Post 6. XII, nr. 140.	34. Post 6. V, nr. 50.
19. Post 10. XII, nr. 142.	35. Post 9. V, nr. 51.
15. XII, nr. 144.	36. Post 13. V, nr. 53.
20. Post 20. XII, nr. 146.	37. Post 23. V, nr. 57.
22. XII, nr. 147.	7. V, nr. 59.
Numbrita üldine aruanne (1888).	38. Post 6. VI, nr. 62.
Post 17. I 1889, nr. 6;	39. Post 13. VI, nr. 65.
21. I 1889, nr. 8.	40. Post 22. VI, nr. 69.
	41. Post 3. VII, nr. 74.
	42. Post 23. VII, nr. 83.
	43. Post 1. VIII, nr. 86.
	5. VIII, nr. 88.

1889

21. Post 28. I, nr. 11.
31. I, nr. 12.

44. Post 22. VIII, nr. 95.
 45. Post 29. VIII, nr. 98.
 46. Post 12. IX, nr. 104.
 47. Post 3. X, nr. 113.
 5. X, nr. 114.
 48. Post 10. X, nr. 116.
 14. X, nr. 118.
 49. Post 26. X, nr. 123.
 50. Post 7. XI, nr. 128.
 51. Post 14. XI, nr. 131.
 16. XI, nr. 132.

1890

52. Post 16. I, nr. 6.
 53. Post 8. II, nr. 16.
 54. Post 8. II, nr. 16.
 55. Post 8. II, nr. 16.
 56. Post 20. III, nr. 32.
 57. Post 14. IV, nr. 41.
 58. Post 24. IV, nr. 45.
 59. Post 28. IV, nr. 47.
 60. Post 1. V, nr. 48.
 61. Post 12. V, nr. 52.
 62. Post 9. VI, nr. 62.
 63. Post 3. VII, nr. 72.
 64. Post 25. IX, nr. 108.
 65. Post 9. X, nr. 114.
 66. Ol 10. XII, nr. 50.

1891

67. Post 10. I, nr. 4.
 68. Post 29. I, nr. 12.
 69. Post 7. III, nr. 28.
 70. Post 6. V, nr. 54.
 13. VI, nr. 68.
 71. Ol 27. V, nr. 21.
 72. Post 9. VIII, nr. 95.
 73. Post 20. IX, nr. 129.
 74. Post 4. XI, nr. 165.
 75. Post 21. XII, nr. 204.

1892

76. Post 3. II, nr. 27.
 77. Post 12. III, nr. 58.
 78. Post 19. V, nr. 108.
 79. Post 11. VI, nr. 126.
 80. Post 13. VII, nr. 152.
 81. Post 1. IX, nr. 194.
 82. Post 26. X, nr. 241.
 28. X, nr. 243.
 9. XII, nr. 277.
 83. Ol 30. XI, nr. 48.

1893

84. Post 8. III, nr. 52.
 85. Post 22. III, nr. 64.
 23. III, nr. 65.
 86. Post 29. V, nr. 115.
 87. Post 26. VII, nr. 162.
 88. Post 16. VIII, nr. 80.
 89. Post 9. IX, nr. 200.
 90. Post 7. X, nr. 224.
 91. Post 30. X, nr. 244.
 92. Post 10. XII, nr. 278.
 93. Post 17. XII, nr. 284.
 22. XII, nr. 288.

1894

94. Post 4. I, nr. 2.
 95. Post 24. I, nr. 18.
 28. I, nr. 22.
 96. Post 21. II, nr. 42.
 97. Post 23. III, nr. 65.
 29. III, nr. 69.
 98. Post 20. IV, nr. 84.
 99. Post 13. V, nr. 103.
 100. Post 10. VI, nr. 124.
 101. Post 15. VII, nr. 153.
 18. VII, nr. 155.
 102. Post 23. VIII, nr. 184.
 103. Ol 19. IX, nr. 38.
 104. Post 5. X, nr. 220.
 105. Post 19. XI, nr. 256.
 22. XI, nr. 258.

1895

106. Post 25. I, nr. 20.
 107. Post 31. I, nr. 25.
 108. Post 3. II, nr. 28.
 109. Post 15. III, nr. 61.
 NB! Ajalehes viga: 110
 110. Post 22. III, nr. 67.
 23. III, nr. 68.
 111. Post 10. IV, nr. 78.
 112. Post 9. V, nr. 101.
 10. V, nr. 102.
 113. Post 22. VII, nr. 159.
 23. VII, nr. 160.
 114. Post 11. IX, nr. 202.
 115. Post 9. X, nr. 226.
 10. X, nr. 227.
 116. Post 4. XI, nr. 247.

1896

117. Post 17. I, nr. 13.
 20. I, nr. 16.
 118. Post 30. I, nr. 24.
 7. III, nr. 55.
 119. Post 8. III, nr. 56.
 120. Post 12. IV, nr. 82.
 17. IV, nr. 86.
 121. Post 11. V, nr. 103.
 122. Post 3. VI, nr. 118.
 123. Post 3. IX, nr. 193.
 10. IX, nr. 199.
 124. Post 12. X, nr. 225.

1897

125. Post 15. VII, nr. 154.
 17. VII, nr. 156.
 18. VII, nr. 157.
 19. VII, nr. 158.

1900

126. Post 14. X, nr. 233.
 127. Post 23. X, nr. 238.
 128. Post 5. XII, nr. 273.

1901

129. Post 9. III, nr. 56.
 130. Post 20. VI, nr. 134.
 131. Post 25. IX, nr. 217.

1902

132. Post 14. II, nr. 29.
 133. Post 17. IV, nr. 85.
 134. Post 5. VI, nr. 120.
 135. Post 24. VIII, nr. 187.
 136. Post 11. X, nr. 218.
 137. Post 28. XII, nr. 287.

1903

138. Post 4. III, nr. 51.
 139. Post 24. IV, nr. 90.
 140. Post 11. VI, nr. 126.
 141. Post 21. VII, nr. 159.
 142. Post 3. IX, nr. 196.
 143. Post 11. X, nr. 229.
 144. Post 4. XII, nr. 271.

1904

145. Post 14. II, nr. 37.
 146. Post 5. IV, nr. 75.
 147. Post 13. V, nr. 106.
 148. Post 1. VII, nr. 143.
 149. Post 27. IX, nr. 217.
 150. Post Lisal. 293.

1905

151. Post 30. IV, nr. 95.
 152. Post 8. VIII, nr. 171.
 153. Post 19. XII, nr. 279.

1906

154. Post 29. V, nr. 118.
 155. Post 28. IX, nr. 222.

1888					1889				1890				1891		
1	2	3	4	5	21	22	23	24	52	53	54	55	67	68	69
6	7	8	9	10	25	26	27	28	56	57	58		70	71	72
11	12	13	14	15	29	30	31	32	59	60	61	62	73	74	75
16	17	18	19	20	33	34	35	36	63	64	65	66			
				Numbrita	37	38	39	40							
					41	42	43	44							
					45	46	47	48							
					49	50	51								
1892					1893				1894				1895		
76	77	78	79		84	85	86	87	94	95	96	97	106	107	108
80	81	82	83		88	89	90	91	98	99	100		109	110	111
					92	93			101	102	103		112	113	114
									104	105			115	116	

1896			1897		1898		1899		
117	118	119	125		0		0		
120	121	122	(4 järku)						
123	124								
1900			1901		1902		1903		
126	127		129	130	132	133	138	139	140
128			131		134	135	141	142	143
					136	137	144		
1904			1905		1906				
145	146	147	151	152	154 155				
148	149	150	153						